

Karelia-ammattikorkeakoulu
Sosionomi (AMK)

Kokemuksia sukupuolisensitiivisestä kohtaamisesta sosiaalipalveluissa

Anni Leppänen, Oona Smolander

Opinnäytetyö, toukokuu 2024

www.karelia.fi

OPINNÄYTETYÖ
Toukokuu 2024
Sosiaalialan koulutus

Tikkarinne 9
80200 JOENSUU
+358 13 260 600 (vaihde)

Tekijät
Anni Leppänen, Oona Smolander

Nimeke
Kokemuksia sukupuolisensitiivisestä kohtaamisesta sosiaalipalveluissa

Pohjois-Savon Seta ry

Tiivistelmä

Opinnäytetyön aiheena on sukupuolisensitiivisen kohtaamisten tutkiminen sosiaalipalveluissa. Työn taustalla on yhteiskunnallinen kiinnostus sukupuolten väliseen tasa-arvoon ja sukupuolisensitiivisyyteen. Opinnäytetyön tavoitteena on selvittää, ovatko haastateltavat tulleet kohdatuiksi sukupuolisensitiivisesti sosiaalipalveluissa, sekä millaisia kokemuksia heillä on sukupuolisensitiivisyydestä tai sukupuolittamisesta.

Opinnäytetyössä käytetään laadullista tutkimusmenetelmää, ja aineistonkeruumenetelmänä on teemahaastattelu. Haastateltavat ovat Setan aluejärjestöjen jäseniä, ja aineiston analysoinnissa hyödynnetään aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Työssä tarkastellaan myös sukupuolisensitiivisyyden käsitettä, erilaisia sukupuolen määritelmiä, sosiaalipalveluiden merkitystä, sekä ammatillisen kohtaamisen näkökulmaa sosiaalialalla. Opinnäytetyön lopussa pyritään luomaan yhteys laadullisen tutkimuksen tulosten ja sosiaalialan ammatillisen kohtaamisen välille.

Opinnäytetyömme antaa tietoa sukupuolisensitiivisyydestä sosiaalipalveluissa ja paljastaa, että vaikka palvelujen tavoitteena onkin olla sensitiivisiä, esiintyy silti epäsensitiivistä kohtaamista. Tämä korostaa tarvetta lisätä tietoisuutta ja koulutusta sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten keskuudessa. On myös merkittävää, että opinnäytetyössämme tunnistetaan vanhusten kohtaamisen erityispiirteet, mikä voi auttaa kehittämään palveluja myös tällä osa-alueella.

Johtopäätöksissä tuomme esiin opinnäytetyömme tärkeimmät havainnot. Sukupuolisensitiivisyys ei vielä toteudu kohtaamisissa sosiaalipalveluissa. Huomio sukupuolen moninaisuuden jatkuvasta kehityksestä ja tarpeesta pitää ammatillaiset ajan tasalla on erityisen olennainen. Ehdotuksemme sukupuolia koskevien opintojen sisällyttämisestä sosiaali- ja terveysalan koulutusohjelmiin ovat konkreettisia toimenpiteitä, jotka voivat parantaa palvelujen laatua ja vastata paremmin asiakkaiden tarpeisiin. Opinnäytetyö tarjoaa ymmärryksen sukupuolisensitiivisyydestä sosiaalipalveluissa ja herättää tärkeitä keskustelua sen kehittämisestä ja parantamisesta.

Kieli
suomi

Sivuja 43
Liitteet 3
Liitesivumäärä 10

Asiasanat
sukupuolisensitiivisyys, sukupuoli, sosiaalipalvelut

THESIS
May 2024
Degree Programme in Social
services

Tikkarinne 9
80200 JOENSUU
FINLAND
+ 358 13 260 600 (switchboard)

Authors
Anni Leppänen, Oona Smolander

Title
Experiences of gender-sensitive encounters in social services

Commissioned by
Pohjois-Savon Seta ry

Abstract

The topic of the thesis is the research of gender-sensitive encounters in social services. The background of the study is the societal interest in gender equality and gender sensitivity. The aim of the thesis is to investigate whether the interviewees have been met with gender sensitivity in social services, as well as what kind of experiences they have regarding gender sensitivity or gendering.

The study utilizes a qualitative research method, with webropol interviews as the data collection method. The interviewees are members of regional branches of Seta, and the data analysis employs a data-driven content analysis. The thesis also examines the concept of gender sensitivity, different definitions of gender, the significance of social services, and the perspective of professional encounters in the social work field. At the end of the thesis, an attempt is made to establish a connection between the results of qualitative research and professional encounters in social services.

Our thesis provides information on gender sensitivity in social services and reveals that despite the aim of services to be sensitive, there is still insensitive encounters occurring. This highlights the need to increase awareness and training among professionals in the social and healthcare sectors. It is also significant that our thesis identifies the specific characteristics of encounters with the elderly, which can help in developing services in this area as well.

In our thesis we highlight the key findings of our webropol interviews. Gender sensitivity does not yet happen in social services. Attention to the ongoing development of gender diversity and the need to keep professionals up-to-date is particularly essential. Our proposal to incorporate gender-related studies into social and healthcare education programs are concrete measures that can improve the quality of services and better meet the needs of clients.

Language
Finnish

Pages 43
Appendices 3
Pages of Appendices 10

Keywords
gender sensitivity, gender, social services

Sisältö

1	Johdanto	5
2	Sukupuolisensitiivisyys ja sosiaalipalvelut	6
2.1	Sukupuolisensitiivisyyden määritelmä	6
2.2	Sukupuoli	7
2.3	Cis-normatiivisuus ja väärinsukupuolittaminen	8
2.4	Sukupuolen moninaisuuden tilanne Suomessa	9
2.5	Sosiaalipalveluiden määritelmä	10
2.6	Ammatillinen kohtaaminen	12
3	Pohjois-Savon Seta ry	14
4	Aiemmat tutkimukset ja opinnäytetyöt	15
5	Opinnäytetyön tavoite ja tarkoitus	17
6	Tutkimusmenetelmät	17
6.1	Laadullinen tutkimus	17
6.2	Haastattelu	19
6.3	Aineistolähtöinen sisällönanalyysi	20
7	Aineiston hankinta ja analyysi	22
7.1	Opinnäytetyön vaiheet	22
7.2	Haastattelukysymysten suunnittelu	23
7.3	Haastateltavien hankinta	24
7.4	Vastausten analysointi	25
8	Tulokset	28
8.1	Sukupuolen virheellinen määrittäminen ja monimuotoisuuden huomioiminen kaikenikäisillä	28
8.2	Työyhteisön kulttuurin ja koulutuksen vaikutus sukupuolisensitiivisyyteen sosiaalipalveluissa	29
8.3	Henkilökohtainen itsemääräämisoikeus ja identiteetin kunnioitus	30
8.4	Cis-normatiivinen näkemys sukupuolista	31
9	Pohdinta	32
9.1	Johtopäätökset	32
9.2	Luotettavuus ja eettisyys	36
9.3	Ammatillinen kasvu ja opinnäytetyön prosessi	39
9.4	Jatkokehittämissideat ja hyödynnettävyys	41
	Lähteet	43

Liitteet

Liite 1	Saatekirje ja esittely
Liite 2	Strukturoidun Webropol-haastattelun kysymykset
Liite 3	Aineistolähtöisen sisällönanalyysin taulukot

1 Johdanto

Valitsimme opinnäytetyömme aiheeksi sukupuolisensitiivisyyden, koska sen yhteiskunnallinen ajankohtaisuus puhutteli meitä. Helmikuun 2023 alussa eduskunnassa äänestettiin translain puolesta, mikä tarkoittaa sitä, että täysi-ikäinen henkilö voi vahvistaa sukupuolensa oman ilmoituksen perusteella, ilman että hän tarvitsee siihen lääkärin lausuntoa. Laki sukupuolen vahvistamisesta tuli voimaan huhtikuussa 2023. (Laki sukupuolen vahvistamisesta 295/2023.)

Aihe on ajankohtainen myös siitä syystä, että koko ajan enenevässä määrin kiinnitetään huomiota sukupuolten väliseen tasa-arvoon, sukupuolisensitiiviseen lastenkasvatukseen, yhteiskunnan rakenteista johtuviin sukupuolten välisiin epätasa-arvoisiin mahdollisuuksiin elämässä ja uralla. Matalalla kynnyksellä osoitetaan misogyniaa sormella, kun sellaista havaitaan, ja feministiset arvot ovat modernille nykyihmisille tärkeitä. Halusimme selvittää, kuinka tämä kaikki näkyy sosiaalipalveluissa. Toivoimme saavamme toimeksiantajaksemme ihmisoikeus- ja sosiaalialan kansalaisjärjestön, Seta ry:n, sillä usein jonkinlaiseen vähemmistöön kuuluvat ihmiset huomaavat epäkohtia helpommin, koska he eivät nauti kaikista samoista automaattisista etuoikeuksista, kuin enemmistöjen jäsenet. Tämä ei tietenkään kaikissa tapauksissa pidä paikkaansa ja toivotamme tervetulleiksi ihan kaikista taustoista tulevien ihmisten kokemukset – ne ovat kaikki yhtä arvokkaita.

Tässä opinnäytetyössä käymme läpi tutkimuksen kannalta tarpeelliset käsitteet, sekä niihin liittyvää teoriaa. Työmme kannalta merkittäviä käsitteitä ymmärtää ovat sukupuoli ja eri sukupuolivähemmistöt, sukupuolisensitiivisyys ja mitä se käytännössä tarkoittaa, sosiaalipalvelut monissa eri muodoissaan ja lisäksi esittelemme toimeksiantajamme Pohjois-Savon Seta ry:n kattojärjestön eli Seta ry:n.

Opinnäytetyössämme tutkimme laadullisen tutkimuksen menetelmin, ovatko haastateltavamme tulleet kohdatuiksi sukupuolisensitiivisesti asioidessaan

sosiaalipalveluissa. Tutkimustehtävänä on selvittää, millaisia kokemuksia haastateltavilla on sosiaalipalveluissa tapahtuneiden kohtaamisten sukupuolisensitiivisyydestä ja miten sukupuolisensitiivinen kohtaaminen ylipäättään toteutuu. Tutkimuskysymyksemme ovat millaisia kokemuksia vastaajilla on sukupuolisensitiivisyydestä tai sukupuolittamisesta sosiaalipalveluissa, ja mikä on merkityksellistä sukupuolisensitiivisissä kohtaamisissa.

Opinnäytetyömme on laadullinen tutkimus, jossa olemme käyttäneet aineiston hankkimiseen strukturoitua Webropol-haastattelua. Haastateltavat ovat toimeksiantajamme kautta saatuja jäseniä. Haastatteluiden tuottaman aineiston läpikäymisen jälkeen olemme käyttäneet aineiston analysointiin aineistolähtöistä sisältöanalyysiä.

2 Sukupuolisensitiivisyys ja sosiaalipalvelut

2.1 Sukupuolisensitiivisyyden määritelmä

Sukupuolisensitiivisyys merkitsee yksinkertaisimmillaan luopumista ihmisten sukupuolittamisesta yhteiskunnassamme vallitsevien cisnormien mukaan. Sukupuolisensitiivisyyden tavoitteena ei ole tavoittaa sukupuolineutraaliutta, jossa sukupuolet ikään kuin pyritään häivyttämään, tai hävittämään ja niitä vertaillaan ja arvotetaan keskenään. Sen sijaan sukupuolisensitiivisyydessä on kyse kaikkien erilaisten sukupuolikokemusten tunnustamisesta. Sukupuolisensitiivisyys merkitsee tasa-arvoista, yhdenvertaista ja sosiaalisesti oikeudenmukaista elämää. (Tytöjen talo 2023.)

Ihmisten kohtaaminen tasavertaisina on tuskin koskaan täysin mahdollista, sillä meillä ihmisillä on tapana hyvin nopeasti lokeroida toiset omista lähtökohdistamme käsin. Mitä enemmän kuitenkin kiinnittää huomiota siihen, mitä omat eriarvoistavat ajatukset ovat, on helpompaa saada itsensä niistä kiinni ja kohdata ihminen erilaisuuden takana. Tämä pätee yhtä lailla

sukupuolisensitiiviseen kohtaamiseen. (Nousiainen 2020, luku Toisen ominaisuuksien arvottaminen.)

2.2 Sukupuoli

Sukupuoli on juridinen määritelmä. Lisäksi se on kuitenkin myös joukko erilaisia geneettisiä, kehityksellisiä, hormonaalisia, fysiologisia, psykologisia, sosiaalisia ja kulttuurisia ominaisuuksia. (Ristkari & Suni 2018, luku Sanasto.)

Juridisesti Suomessa tunnetaan tällä hetkellä kaksi sukupuolta, mies ja nainen. Monessa maassa on kuitenkin juridisesti kolme sukupuolta, koska suhtautuminen sukupuoleen ja sen moninaisuuteen on riippuvainen kulttuurista ja alueesta. (Sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonala 2022.)

Cis-sukupuolinen on sosiaaliselta sukupuoleltaan sama, kuin mihin hänet on syntymässä anatomisten piirteiden mukaan määritelty. Cis-sukupuolisen papereihin kätilö on kirjannut sukupuolen ja hänen identiteettinsä vastaa sitä. Latinaksi etuliite *cis* tarkoittaa ”tällä puolella” tai ”samalla puolella”. Cis-sukupuoliselle sukupuoli-identiteetti ja sukupuoliroolit voivat tuntua selkeiltä, mutta sukupuolen moninaisuus koskettaa myös heitä. Toinen cis-nainen voi haluta ilmaista sukupuoltaan perinteisesti nähdyllä tavoilla, kun taas toinen saattaa hakata halkoja ja ajaa rekkaa. Cis-sukupuolisen ei kuitenkaan tarvitse yleensä ilmoittaa olevansa mies tai nainen. (Nousiainen 2020, 23–24.)

Transsukupuolinen on henkilö, jonka sukupuoli on jokin muu, kuin se on syntymän jälkeen anatomisten piirteiden perusteella oletettu olevan. Henkilöllä tapahtuu jossain kehitysvaiheessa voimakas sukupuoliristiriitaisuus liittyen biologiseen sukupuoleen ja tämän takia hänelle voi olla vaikeaa tai mahdotonta elää väärän sukupuolen edustajana. (Nousiainen 2020, 24.)

Muunsukupuolisuus on vakiintunut 2010-luvulla käsitteeksi, joka on kattokäsitteenä niille ihmisille, jotka eivät ole miehiä tai naisia vaan jotain

näiden väliltä tai ulkopuolelta. Muunsukupuolisuus on sallivampi termi liukuvuutensa ansiosta, sillä sen avulla ei tarvitse lokeroida itseään tai keksiä mitään erikoisempaa sanaa, joka kuvaisi sitä, ettei ole sukupuoleltaan sitä mitä oletetaan. Jotkut henkilöt saattavat haluta määrittää sukupuolensa jollain tarkemmin lokeroidulla sanalla, mutta muunsukupuolisuus on hyvä yleistermi. (Nousiainen 2020, 25.)

Binäärinen tarkoittaa kaksinapaista ja kääntyy suomen kieleen englannin kielen sanoista binary ja non-binary. Ihmisen sukupuoli-identiteetti voi olla binäärinen tai ei-binäärinen. Ihminen on ei-binäärinen, kun hänen kokemuksensa sukupuolesta ei sovi perinteiseen jakoon, jossa binäärin toisessa päässä on mies ja toisessa nainen. Tällainen henkilö voi olla esimerkiksi muunsukupuolinen, sukupuoleton tai intersukupuolinen. Myös transsukupuoliseksi identifioituva henkilö voi olla identiteetiltään ei-binäärinen. Tällöin saatetaan puhua esimerkiksi trans-maskuliinista tai -feminiinistä. (Seta 2022.) Tuolloin henkilö voi kokea olevansa transsukupuolinen, siis syntynyt biologisesti väärään sukupuoleen, muttei kuitenkaan tunne kuuluvansa myöskään binäärin toiseen päähän.

Intersukupuoliset ovat ihmisiä, joita ei ole voitu anatomisten piirteiden avulla määrittää syntymässä tytöiksi tai pojiksi. Heille päätetään sukupuoleksi joko mies tai nainen, koska ilman sukupuolta vauvaa ei voi rekistroidä, eikä lasta ole virallisesti olemassa ennen päätöksen tekoa. Intersukupuoliset lapset ovat ainoita ihmisiä Suomessa, kenelle voidaan tehdä sukuelinkirurgia lapsuudessa. Heidän sukuelimensä voidaan muotoilla näyttämään joko tytön tai pojan sukuelimiltä. (Nousiainen 2020, 25–26.)

2.3 Cis-normatiivisuus ja väärinsukupuolittaminen

Cis-normatiivisuus tarkoittaa sitä, että oletuksia tehdään perustuen yhteiskunnassa vallitsevaan normiin. Länsimaisen yhteiskunnan sukupuolinenormi on binäärinen nainen-mies-ajattelu, ja monesti kaikki sen väliin tai ulkopuolelle

jäävä tupataan unohtamaan. Esimerkkejä länsimaisista perinteisistä sukupuolinormeista on vaikkapa se, että naiset pitävät sisustamisesta, eivätkä puhu keskusteluissa toisten päälle, miehet eivät halaile toisiaan huvikseen jne. Monesti nämä normien asettamat raamit ovat ahtaita ja haitallisia myös cissukupuolisille, jotka useimmiten kuitenkin sentään tulevat sukupuolitetuksi oikein. (Ristkari & Suni 2018, luku Sen sijaan, että luovuttaisiin sukupuolista, luovutaan ennemmin sukupuolittamisesta.)

Cis-normatiivista väärin sukupuolittamista tapahtuu kaiken aikaa, eikä sillä yleensä tarkoiteta pahaa. Usein saattaa kuulla puolustauduttavan, että näinhän on aina sanottu, tai tehty. Opettaja voi luokassa vaikkapa huikata, että "Nyt hiljaa pojat!" ja tulee tässä samalla sukupuolittaneeksi koko oppilasjoukon, jossa kaikki eivät välttämättä määrittelekään itseään pojiksi, vaikka voisivat tältä äkkiseltään ulospäin vaikuttaa. Näin toimittaessa nämä oppilaat tulevat väärin sukupuolitetuksi. Ylipäänsä sukupuolittaminen tuollaisessa tilanteessa on turhaa, sillä oppilaiden sukupuoli ei liene merkitystä tilanteen kannalta. (Ristkari & Suni 2018, luku Sen sijaan, että luovuttaisiin sukupuolista, luovutaan ennemmin sukupuolittamisesta.)

Sukupuolisensitiiviseen kohtaamiseen cis-normatiivisessa yhteiskunnassa kuuluu se, ettei koskaan tule olettaa ihmisen sukupuolta tämän ulkoisten ominaisuuksien, äänen, tai vaatetuksen perusteella. Lisäksi aina on hyvä puhua muutenkin inklusiivisesti, eli ei niin kuin sukupuolia olisi vain kaksi tai kolme. (Ristkari & Suni 2018, luku Sen sijaan, että luovuttaisiin sukupuolista, luovutaan ennemmin sukupuolittamisesta.)

2.4 Sukupuolen moninaisuuden tilanne Suomessa

Suomi on iät ja ajat laahannut perässä trans- ja muunsukupuolisten ihmisten oikeuksien saralla verrattuna muihin pohjoismaihin. Viime vuoden huhtikuussa Suomen translainsäädäntöä vihdoinkin odotetusti uudistettiin, mutta sitäkin pidetään yleisesti transaktivistien ja transoikeuksien puolustajien kesken melko

laihana kädenojennuksena. Uusi laki mahdollistaa sukupuolen juridisen vahvistamisen omalla ilmoituksella täysi-ikäisille, mutta muihin translain osiin uudistus ei ota kantaa. Esimerkiksi lisääntymiskyvyttömyys säilyy Suomessa vaatimuksena sukupuolen korjaamiselle, toisin kuin muissa pohjoismaissa. Jo vuonna 2019 trasekin järjestämän mielipidemittauksen mukaan yli puolet vastaajista olisivat poistaneet uudesta translaista lisääntymiskyvyttömyysvaatimuksen. Myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on todennut vaatimuksen Euroopan ihmisoikeussopimuksen vastaiseksi jo vuonna 2012. (Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus 2023c.)

Nykyään sukupuolisensitiivisyys on ajankohtainen aihe myös varhaiskasvatuksessa ja lapsia pyritäänkin kasvattamaan ilman, että esimerkiksi oletetun sukupuolen mukaan ohjattaisiin tiettyihin leikkeihin. Sukupuolisensitiivisyys näkyy nykyaikana myös siten, että sukupuolta korostavat liitteet sanoista on korvattu esimerkiksi ”henkilö” -termillä. Toki vielä on paljon esimerkiksi ammatteja, joissa käytetään sukupuolittavaa liitettä, kuten ”lakimies”. Näiden vastapainoksi meillä on kuitenkin jo esihenkilöitä ja pelastajia esimiesten ja palomiesten sijaan. Nämä ovat edistysaskelia kohti sukupuolisensitiivisempää yhteiskuntaa, joka antaa tilaa kaikille sukupuolille.

2.5 Sosiaalipalveluiden määritelmä

Sosiaalihuoltoon kuuluvat Suomen lainsäädännössä säädetyt toiminnot. Niihin kuuluvat koko väestölle tarkoitetut yleiset sosiaalipalvelut, joidenkin väestöryhmien erityispalvelut ja sosiaalihuollon toimeentulo. Sosiaalihuolto kuuluu sosiaaliturvajärjestelmään. Sosiaalihuoltojärjestelmä muodostuu sosiaalihuollosta (osa toimeentuloturvasta ja sosiaalipalvelut) sekä toimeentuloturvasta (työttömyys-, palkka ja eläketurva). Sosiaaliturvajärjestelmän ja sosiaalihuollolla pyritään turvaamaan jokaisen kansalaisen perustuslain mukainen oikeus ihmisarvoiseen elämään välttämättömän toimeentulon ja huolenpidon avulla. Sosiaalipalveluilla ja toimeentulon turvaamisella pyritään turvaamaan yksilön ja perheen hoiva ja

huolenpito eri elämän vaiheissa. Sillä pyritään myös tukemaan työelämään osallistumista ja parantamaan sukupuolten tasa-arvoa. Syrjäytymisen ehkäisy ja sen hoitaminen ovat myös olennainen osa sosiaalihuoltoa. Suomen sosiaalihuolto pohjautuu pohjoismaiseen hyvinvointimalliin. Sen kulmakiviä ovat julkinen vastuu ja verorahoilla tapahtuva rahoitus. Valtion rooli sosiaalihuollon periaatteiden asettamisessa ja niiden toteutumisen seurannassa on vahvana. Sosiaalihuolto kuitenkin järjestetään pääasiallisesti paikallisella tasolla kunnissa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2006, 4.)

Suomessa sosiaalipalveluita arvostetaan ja ne ovat suosittuja. Kaikkien väestöryhmien tarpeet pyritään kattamaan kunnallisessa sosiaalihuollossa. Palveluita on sekä yleisiä, että tietyille kohderyhmille tarkoitettuja palveluita. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2006, 8.)

Sosiaalipalvelut koostuvat erilaisista palveluista eri tuen tarpeisiin, joita ovat muun muassa jokapäiväisestä elämästä selviytymisen haasteet, asumiseen liittyvät ongelmat, taloudelliset vaikeudet ja lähisuhde- ja perheväkivallasta ja muusta väkivallasta tai kaltoinkohtelusta johtuvat ongelmat. Lisäksi näitä ovat äkilliseen kriisitilanteeseen liittyvät haasteet, päihteiden ongelmakäytöstä, mielenterveysongelmasta tai muusta sairaudesta, vammasta tai ikääntymisestä syntyvät haasteet. Myös fyysiseen, psyykkiseen, sosiaaliseen tai kognitiiviseen toimintakykyyn liittyvät haasteet. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2023.)

Lisäksi sosiaalipalveluilla pyritään estämään syrjäytymistä ja lisäämään osallisuutta, tukemaan tuen tarpeessa olevien ihmisten omaisia ja läheisiä, sekä tukemaan lasten tasapainoista kehitystä ja hyvinvointia. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2023.)

Sosiaalihuollon asiakkuus alkaa hakemuksen, asian vireille tulon tai palvelujen saamisen yhteydessä. Asian tullessa vireille arvioidaan tarpeen kiireellisyys ja tehdään palvelutarpeen arvio. Asiakkuus sosiaalihuollossa päättyy, kun asiakkaan asiakasasiakirjaan merkitään, että sosiaalihuollon järjestämiselle ei ole tarvetta. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2022.)

2.6 Ammatillinen kohtaaminen

Tutkimme opinnäytetyössämme kuinka haastateltavamme ovat kokeneet kohtaamiset eri sosiaalipalveluissa töissä olevien ammattilaisten kanssa. Sosiaalialan kompetensseista löytyy mainintoja erilaisuuden ja ihmisten kohtaamisesta sosiaalialan eettisen osaamisen, sekä sosiaalialan asiakastyön osaamisen osioista. Näissä listataan, että sosiaalialan ammattilaisen tulisi aina pyrkiä edistämään yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa työssään, ja osata tunnistaa oman arvomaailmansa ja ihmiskäsityksensä vaikutukset siihen, kuinka hän työssään toimii. (Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetenssit 2016.)

Jokaisella ihmisellä on ennakkokäsityksiä asioista, sillä kukaan ei ole kasvanut tyhjiössä. Sosiaalialan ammattilaisen pitäisi näiden kompetenssien mukaan osata huomata ne itsessään, sillä ihmisten kanssa tehtävässä työssä tullaan kohtaamaan kaikenlaista.

Yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistämisen lisäksi sosiaalialan ammattilaisen pitäisi kompetenssien mukaan pystyä ammatissaan tukemaan asiakkaan henkilökohtaista kasvua ja kehitystä. Tämä ei onnistune, mikäli kohtaamisen taidot eivät ole riittävät, ja mahdollisten omien sisäistettyjen ennakkokäsitysten annetaan tulla mahdollisen neutraalin ja sensitiivisen kohtaamisen tielle. (Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetenssit 2016.)

Sosiaalialan ammattilaisia ohjaavat lait, kuten tasa-arvolaki, joka kieltää sukupuoli-identiteettiin ja sukupuolen ilmaisuun perustuvan syrjinnän. Laki velvoittaa myös syrjinnän ennaltaehkäisyyn ja koskee tilanteita, joissa fyysiset sukupuoli määrittelevät ominaisuudet eivät ole selkeästi miehen tai naisen. Tasa-arvolaisissa puhuessa sukupuoli-identiteetistä. Sillä tarkoitetaan kokemusta omasta sukupuolesta, joka voi olla nainen, mies tai jotain muuta. Tällä tavalla laki antaa suojan binääriselle tai ei-binääriselle sukupuolikokemukselle ja sukupuolettomuudelle. (Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus 2023b.)

Ammatillinen kohtaaminen ei aina kuitenkaan ole niin yksinkertaista, kuin miltä se paperilla voi vaikuttaa. Sosiaalialalla tehdään töitä ihmisten parissa ja usei toimintaa suunniteltaessa puhutaan asiakaskeskeisyydestä. Välillä saattaa kuitenkin käydä niinkin, että riippuen asiakkaan ongelmien luonteesta, voi työntekijä joutua erilaisten tukitoimien ohella myös jopa suoraan puuttumaan asiakkaan asioihin. Alaikäisten kanssa puhutaan rajaamisesta, aikuisten kohdalla yleensä kyseessä on interventio, sillä täysi-ikäistä ei tietenkään voi rajoittaa. Tällaiset asiat usein vaikuttavat luottamukselliseen asiakas-työntekijä-suhteeseen ja saattavat osaltaan myös vaikuttaa siihen, kuinka asiakas kokee tulleen työntekijän kohtaamaksi. (Mönkkönen 2018, 14–16.)

Kohtaamisen taito on osa vuorovaikutustaitoja. Se koostuu monista hienovaraisista osasista, jotka eivät niinkään ole mitään yksittäisiä asioita, vaan liittyvät enemmänkin siihen, kuinka ihmiset näkevät toisensa ja antavat toisilleen tilaa olla omia itsejään. Varsinkin opiskelijana voi olla helpottavaa tietää, ettei vuorovaikutustilanteisiin ole olemassa mitään valmiita ratkaisuja tai toimintatapoja, sillä jokaisessa asiakastilanteessa on omat muuttujansa, jotka vaikuttavat tilanteen kulkuun. Kuitenkin jokainen asiakastilanne edistää työntekijän vuorovaikutus- ja empatiataitoja. Empatiataidot ovat tärkeitä siinä, että työntekijä kykenee asettumaan asiakkaan asemaan, tai katsomaan tilannetta hänen näkökulmastaan – sen vaikutukset ovat erinomaisen tärkeitä myös kohtaamisissa. (Mönkkönen 2018, 26–27)

Mönkkönen (2018, 10) kertoo julkaisussaan myös dialogisesta kohtaamisesta. Dialogisuus merkitsee kommunikointia, jossa osapuolet ovat valmiina kuulemaan toistensa näkemyksiä ja kehittämään yhdessä yhteisiä ajatuksia. Dialoginen kohtaaminen on myös yhteistoimintaa, jossa parhaassa tapauksessa asiakkaan ja työntekijän välille syntyy luottamus ja ymmärrys.

Dialoginen kohtaaminen on myös sosiaalipedagogisen työtteen ominaispiirre. Sosiaalipedagogista työtettä käytettäessä pidetään kohtaamisen lähtökohtina

avoimuutta, läsnäoloa, luottamusta, keskinäistä kunnioitusta, sekä hyväksyntää. (Nivala & Ryyänen 2019, 611–612.)

Sosiaalipedagogiseen työotteeseen kuuluu myös asiakastyön tekeminen ikään kuin omista lähtökohdista ja omalla persoonalla. Asiakasta ei pyritä katsomaan esimerkiksi minkään asiakasryhmä-filtterin läpi, vaan ilman ennakkoluuloja. Omalla persoonalla töitä tekeminen merkitsee sitä, että työssä tuodaan esille omia luonteenpiirteitä, tunteita ja elämäkokemusta. (Nivala & Ryyänen 2019, 613–615.) Tässä tosin on oltava tarkkana. Vaikka ajatuksena on kohdata ilman ennakkoluuloja, voiko se aina onnistua, jos mukana ovat työntekijän omat elämäkokemukset ja tunteet. Työtapa voi osoittautua esimerkiksi arvokysymyksissä haastavaksi ja omat elämäkokemukset voivat aiheuttaa ennakkoluuloja, vaikkakin ennakoasenteettomuuden lähtökohtainen ajatus on kaunis. Vaikka oma persoona on pelissä, on siis muistettava sosiaalipedagogiikan lisäksi sosiaalialan kompetenssit, joista aiemmin tässä luvussa mainittiin.

3 Pohjois-Savon Seta ry

Toimeksiantajamme Pohjois-Savon Seta ry on ihmisoikeusjärjestö, jonka tavoitteena on edistää pohjois-savolaisten hlbtqa+-ihmisten oikeuksia ja turvallisuutta Kuopiossa, Siilinjärvellä, Iisalmessa ja Varkaudessa. Pohjois-Savon Seta ry on valtakunnallisen Seta ry:n alajärjestö. Pohjois-Savon Setan laajempi tavoite Seta ry:n alajärjestönä on yhteiskunnallinen muutos niin, että ihmisoikeudet ja hyvinvointi toteutuvat sekä Suomessa että kansainvälisesti riippumatta ihmisen seksuaalisesta suuntautumisesta, sukupuoli-identiteetistä tai tavasta ilmaista sukupuolta. Seta ry ja Pohjois-Savon Seta pyrkivät ihmisoikeusasioissa mm. siihen, että ihmisen henkilökohtaiset ominaisuudet eivät rajoittaisi esimerkiksi väkivallan uhrin avunsaantia, ikäihmisten tai perheiden palveluiden saantia, työelämään pääsyä tai turvapaikanhakijan oikeuksia. (Sukupuolen osaamiskeskus 2023a.)

Setan sisällä toimii sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus, joka vastaa Setassa tehtävästä sosiaalityöstä. Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus tarjoaa psykososiaalisia tukipalveluita sukupuolivähemmistöön kuuluville ja heidän läheisilleen, sekä niille, jotka kaipaavat tukea sukupuolipohdintoihinsa. Palvelut ovat maksuttomia, ja tarjolla on sekä ammatillista keskusteluapua, että vertaistukea. (Sukupuolen osaamiskeskus 2023a.)

4 Aiemmat tutkimukset ja opinnäytetyöt

Etsimme opinnäytetöitä ja tutkimuksia mm. Googlasta, eri yliopistojen aineistohauista, sekä Theseus-tietokannasta hakusanoilla: sukupuoli sosiaalipalvelut, sukupuolisensitiivisyys sosiaalipalvelut, sukupuolisensitiivisyys, sukupuolen moninaisuus sosiaalipalvelut, muunsukupuolisuus sosiaalipalvelut. Opinnäytetöitä löytyi useampia aiheeseen liittyen ja suurin osa oli muutaman edellisvuoden aikana tehtyjä ja julkaistuja. Pro gradu- tutkielmia löysimme yhden.

Pro graduja aiheesta sukupuolisensitiivisyys tai sukupuolen moninaisuus sosiaalialan kontekstissa ei aluksi löytynyt keväällä 2023. Palattuamme vielä hakemaan aiheesta tutkimuksia ja opinnäytetöitä kesällä 2023, oli Emilia Brusila (2023) ehtinyt julkaista toukokuussa Pro gradu- tutkielmansa: "Kuvaileva kirjallisuuskatsaus sukupuolten moninaisuudesta ja sen huomioimisesta sosiaalityössä." Hän tuo esille tutkielmassaan aiemmin havaitsemamme seikan, eli että aihealuetta ei ole juuri tutkittu suomalaisen tai kansainvälisen sosiaalityön kentällä.

Brusila (2023) tutkii mitä sukupuolten moninaisuus tarkoittaa ja miten se näyttäytyy sosiaalityön käytännöissä. Työn tavoitteena on antaa lukijalle

ymmärrystä aihealueesta ja sen merkityksellisyydestä sosiaalityön käytänteisiin, sekä antaa työkaluja toimia sukupuolen moninaisuus huomioon ottavasti. Tutkimus vahvistaa sitä tietoa, että sukupuolten moninaisuus on subjektiivinen kokemus. Tutkimuksesta selviää, että yhteiskunnasta lähtöisin oleva asenne sukupuolen moninaisuuteen vaikuttaa siihen, miten sukupuoli ja sukupuoli-identiteetti koetaan. Edelleen sosiaalityössä näkyy kaksijakoinen sukupuolikäsitys ja liiallinen sukupuolineutraalisuus. Lait ja säädökset pyrkivät ohjamaan moninaisuuden huomioon ottavaan työskentelyyn, mutta yhteiskunnan ja organisaatioiden diskurssit ja rakenteet hankaloittavat sukupuolen moninaisuutta kunnioittavaa työskentelyä, tehden sen miltei mahdottomaksi. Riittämätön koulutus sukupuolen moninaisuudesta ja organisaatioiden tuen puute aiheuttavat tilanteita, joissa asiantuntijat eivät uskalla yrittää tai eivät huomaa työskentelevänsä haitallisesti. Tutkimus osoittaa, että sukupuolen moninaisuutta on tutkittu melko vähän, ja Suomen yhteiskunnassa vallitsee edelleen kaksijakoinen sukupuolikäsitys sekä heteronormatiivinen ajattelutapa. Tietoa, sekä osaamista on edelleen liian vähän, eikä käytänteitä, jotka kunnioittaisivat moninaisuutta, ole vielä saatu osaksi työskentelyä sosiaalityössä tai tutkimuksissa.

Sisko Jahansson ja Marika Mäkinen (2022) ovat tehneet opinnäytetyön, joka käsittelee sukupuolen moninaisuuden kohtaamista sosiaalialan töissä yhdessä Satakunnan Setan kanssa. Opinnäytetyö on toiminnallinen ja siihen kuului koulutuksen pitäminen aiheesta sosionomiopiskelijoille. Koulutukseen sisältyi ajankohtaista tietoa sukupuolen moninaisuudesta ja seksuaalisuudesta. Koulutuksessa käytiin läpi yhdenvertaisuuskohtaamisen tärkeyttä sosiaalialalla, sekä pyrittiin lisäämään seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuuden ymmärtämistä.

Salli Lehto (2018) on tehnyt opinnäytetyön sukupuolivähemmistön kohtaamisesta sosiaalialalla. Työssään hän on vertaillut transihmisten kohtaamisiin liittyviä ongelmia ja vahvuuksia, ja sitä kautta kehittämistarpeita sosionomikoulutukseen. Hän on tutkinut transihmisten ja sosionomiopiskelijoiden kokemuksia aiheesta ja verrannut niitä keskenään.

Tulosten mukaan opiskelijoiden ja transihmisten arviot syrjinnästä eivät juuri eronneet toisistaan. Vapaa sana- osion vastauksissa kuitenkin yhdeksän transihmistä kuvaili negatiivisia asioita sosiaalipalveluissa tapahtuneista kohtaamisista, kun vain yksi opiskelija viittasi siihen, millaista saattaisi olla epäasiallinen käytös. Merkittävintä eroavaisuutta vastauksissa oli siinä, miten sosiaalialan työntekijöiden ammattitaito nähtiin ja miten opiskelijat arvioivat omaa ammattitaitoaan kohdata transhenkilöitä. Opiskelijat kokivat oman osaamisensa paremmaksi, kuin mitä sukupuolivähemmistön edustajat arvioivat sosiaalialan ammattilaisten kohtaamiskyvyn ja sukupuolisensitiivisyyden.

5 Opinnäytetyön tavoite ja tarkoitus

Opinnäytetyömme tavoitteena on selvittää, kokevatko ihmiset tullessa kohdatuiksi sukupuolisensitiivisesti sosiaalipalveluissa asioidessaan. Lisäksi tavoitteena on selvittää kokemusten perusteella, kuinka hyvin sukupuolisensitiivisyys tulee huomioiduksi sosiaalipalveluissa.

Opinnäytetyön tarkoitus on lisätä tietoisuutta sukupuolisensitiivisyydestä, sekä sukupuolen moninaisuudesta. Tarkoitus on myös selvittää sukupuolisensitiivisyyden toteutumista sosiaalipalveluissa.

6 Tutkimusmenetelmät

6.1 Laadullinen tutkimus

Kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus keskittyy tutkimusaiheen laatuun, ei niinkään sen määrään tai otoksen kokoon. Tärkeitä piirteitä ovat aineistonkeruumenetelmät, tutkittavien näkökulma, harkinnanvarainen tai

teoreettinen otanta, hypoteesittomuus, narratiivisuus, tutkimuksen tyyli ja tulosten esitystapa. (Eskola & Suoranta 1998, 12.)

Laadullisessa tutkimuksessa on tarkoitus tavoittaa ihmisen kokemus koetusta todellisuudesta. Laadullisella tutkimusmenetelmä toteutetulla tutkimuksella voidaan tavoittaa ihmisen merkitykselliseksi kokemaa elämäntulkua tai elämässä pidemmälle aikavälille sijoittuvia asioita ja tapahtumia. (Vilkkä 2015, 118.)

Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on ennen kaikkea olla emansipatorinen. Tutkimushaastatteluun osallistuvat henkilöt eivät ole vain välineitä, vaan olisi tarkoitus, että myös tutkittavien ymmärrys asiasta lisääntyisi ja se vaikuttaisi näin heidän ajattelu- sekä toimintatapoihinsa haastattelun jälkeen. Sen lisäksi myös kuulluksi tulemisen kokemus on tärkeä. (Vilkkä 2015, 125–126.)

Laadulliseen tutkimukseen kuuluu aina kysymys: mitä merkityksiä tutkimuksessa tutkitaan? Tämän kysymyksen hahmottaminen vaatii tutkijalta tai tutkijoilta selkeyttämistä siitä, tutkitaanko kokemuksia vai käsityksiä. Kokemus on omakohtainen, kun taas käsitys on yhteisön perinteinen tai tyypillinen tapa ajatella. Tämä on syytä ottaa huomioon, kun tutkija asettaa tutkimukseensa tutkimusongelman tai tavoitteen. (Vilkkä 2015, 118.)

Tässä opinnäytetyössä tutkimme nimenomaan ihmisten henkilökohtaisia kokemuksia, joissa on tietenkin mahdollista, että näkyy myös jonkin yhteisön käsitys. Jokainen yleensä kuuluu johonkin yhteisöön. Painotus on kuitenkin yksilökokemuksissa, emmekä varsinaisesti tutki sitä, kuinka yhteisön käsitys on vaikuttanut kokemukseen.

Laadullisen tutkimuksen metodina voidaan käyttää esimerkiksi erilaisia haastatteluja, jotka yksinään jo voivat tuottaa litteroitua tekstiä kymmeniä sivuja, ja täten kovin monen henkilön haastattelu tutkimusta varten voi olla hyvin työlästä ja jopa mahdotonta. (Alasuutari 2011, 31.) Kvalitatiivisen tutkimuksen aineisto on pala tutkimuksen kohteena olevaa maailmaa, ja itseasiassa toisinaan voi olla haastavaa tulkita, kuinka tutkimuksen avulla kerätty aineisto

vastaa tutkimuskysymykseen. Saattaa olla myös vaikeaa arvioida, mitä aineiston perusteella voidaan päätellä tutkittavasta ilmiöstä, mikäli esimerkiksi haastateltavien haastattelut eroavat toisistaan radikaalisti. (Alasuutari 2011, 67.)

6.2 Haastattelu

Haastattelu on menetelmä, jolla hankitaan aineistoa johonkin tarpeeseen. Haastattelussa tutkija osallistuu vuorovaikutteisesti aineiston tuottamiseen. Haastattelutyyppejä on monia erilaisia ja olemme päätyneet omassa opinnäytetyössämme käyttämään teemahaastattelua. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Lomakehaastattelu on laadullisessa tutkimuksessa harvemmin käytettävä menetelmä, mutta sen käyttäminen on kuitenkin mahdollista.

Lomakehaastattelu, toiselta nimeltään strukturoitu haastattelu on menetelmä, jossa haastateltava vastaa lomakkeelle valikoituihin kysymyksiin, eikä tarkoituksena ole antaa keskustelun rönsyillä aiheen ympärillä. Erityisesti, mikäli lomakehaastattelu toteutetaan postikyselyn tavoin, ei keskustelua pystykään syntymään. Tällaista haastattelumenetelmää käytettäessä kysymykset on suunniteltava niin, että ne ovat tutkimuskysymyksen kannalta perusteltuja ja tuottavat ongelman asettelun näkökulmasta tarpeellisimman tiedon. (Sarajärvi & Tuomi 2017, 65.)

Opinnäytetyötämme varten saimme haastateltavat henkilöt toimeksiantajamme, Pohjois-Savon Seta ry:n kautta. Pohjois-Savon Seta julkaisi saatekirjeemme ja opinnäytetyömme pienen esittelyn sosiaalisen median kanavissaan ja lisäksi lähetti sen sähköpostilla jäsenistölleen.

Opinnäytetyötämme varten pyrimme saamaan strukturoitua haastatteluumme noin kahdeksan henkilöä. Strukturoitu haastattelu toteutettiin Webropolin kautta, joka on internetissä toimiva kyselyluonti- sekä vastausalusta. Linkki strukturoitua haastatteluun lähetettiin Pohjois-Savon Setan jäsenille

sähköpostitse. Sähköpostissa on linkin lisäksi saatekirje (Liite 1), jossa esittelemme tutkimukseen osaa ottaville itsemme ja opinnäytetyömme, sekä sen tarkoituksen.

Olimme ajatelleet ensiksi kerätä tietoa kyselyn avulla, mutta tulimme siihen tulokseen, että strukturoitu haastattelu sopisi tarkoituksiimme paremmin. Haastattelu antaa haastateltavan omille kokemuksille enemmän tilaa kuin kysely, ja lisäksi se vähentää ennakko-oletusten tekemistä meidän osaltamme. Kysely voi helposti muuttua vahingossa haastattelua ohjailevammaksi tiedonkeruutavaksi, vaikka oletusten tekeminen on mahdollista myös avointen kysymysten suunnittelussa. Kuitenkin se jättää enemmän tilaa vastauksille, mikä on laadullisessa tutkimuksessa oleellista.

6.3 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi

Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä aineisto ohjaa analyysin tekoa. Aineistosta nostetaan esiin tulevia yhdistäviä tekijöitä ja pääseikkoja. Näitä pääseikkoja, tai käsitteitä yhdistelemällä saadaan vastaus tutkimustehtävään. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä voi haasteena tutkijan kannalta olla se, että aineistoa ei tule analysoida liian teorialähtöisesti, vaan nimenomaan aineistosta esille nousevat asiat ovat merkittävämpiä, olivat ne teorian näkökulmasta mitä tahansa. Aiemmilla havainnoilla, tiedoilla tai teorioilla tutkittavasta asiasta ei tulisi olla merkitystä analyysin ollessa aineistolähtöinen. Teorian, joka liittyy tehtävässä tutkimuksessa analyysiin ja sen lopputulokseen tulisi periaatteessa koskea vain analyysin toteuttamista, eikä siis analyysin lopputulosta tai sen perusteella tehtyjä päätelmiä. (Sarajärvi & Tuomi 2018, luku 4.4.3.)

Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä on kolme vaihetta: aineiston redusointi eli pelkistäminen, aineiston klusterointi eli ryhmitteleminen ja abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen. (Sarajärvi & Tuomi, 2018, luku 4.4.3.)

Pelkistämisvaiheessa aineisto, eli litteroitu haastattelu nimensä mukaisesti pelkistetään, sillä muuten aineistoa voi olla hyvin paljon liikaa. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että aineistoa joko tiivistetään, tai pilkotaan osiin niin, että alkuperäisilmauksista muodostetaan pelkistettyjä ilmauksia.

Ryhmittelyvaiheessa edellisvaiheen pelkistetyt ilmaukset jaetaan sopiviin alaluokkiin ja tämän jälkeen tehdään käsitteellistäminen, eli alaluokkia yhdistellään toisiinsa niin, että ne muodostavat jonkin teoreettisen käsitteen. Koko analyysin ajan on tärkeää pitää huoli siitä, että linkki alkuperäiseen aineistoon säilyy. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä käytetään käsitteitä yhdistelemällä aineistosta kerättyjä tietoja, jotta voidaan muodostaa vastaus tutkimustehtävään. (Sarajärvi & Tuomi, 2018, luku 4.4.3.)

Aineistolähtöisen sisällönanalyysin vaiheet kuvattu kuvassa 1.

Kuvio 1 (Sarajärvi & Tuomi, 2018).

Valitsimme aineistomme analysoinnin metodiksi aineistolähtöisen sisällönanalyysin, sillä se sopi parhaiten tarkoitukseemme. Sen avulla pystyimme parhaiten ja vaikuttavimmin tarkastelemaan strukturoitujen Webropol-haastattelujemme tuloksia. Kuten ylempänä tässä luvussa olemme jo tuoneet esiin, aineistolähtöisessä sisältöanalyysissä haastattelumateriaalista etsitään yhteisiä ilmauksia ja teemoja ja niitä luokitellaan sitten omin luokkiinsa – on muistettava, että kieli muokkaa jatkuvasti ihmisten käsitystä todellisuudesta ja siinä valossa aineistolähtöisen sisällönanalyysin luokitteluvaiheet sopivat hyvin tilanteeseen, jossa nimenomaan kerätään ihmisten kokemuksia ja tarkastellaan niitä. Aineistostamme olimme kiinnostuneet löytämään erityisesti toistuvat samankaltaisuudet, mikäli niitä on, ja aineistolähtöinen sisällönanalyysi sopi siihen oivallisesti.

7 Aineiston hankinta ja analyysi

7.1 Opinnäytetyön vaiheet

Aloitimme opinnäytetyöprosessin tammikuussa 2023 valitsemalla itseämme kiinnostavan aiheen. Valitsimme aiheeksi sukupuolisensitiivisen kohtaamisen sosiaalipalveluissa monenlaisten ideoiden pallottelemisen jälkeen. Aiheen keksiminen ei ollut helppoa, mutta kun pääsimme oikean teeman pariin, lopullinen idea muotoutui melko nopeasti. Myös aiheen yhteiskunnallinen ajankohtaisuus puhutteli meitä.

Toivoimme saavamme toimeksiantajaksemme ihmisoikeus- ja sosiaalialan kansalaisjärjestön Seta ry:n. Kontaktoimme aluksi Seta ry:n Keski-Suomen aluejärjestöä, sillä olimme pohtineet alustavasti tässä vaiheessa, että tutkimus tehtäisiin haastatteleamalla ja sekä Keski-Suomi että Pohjois-Savo olisivat olleet meille sijainnin puolesta hyviä vaihtoehtoja. Emme saaneet kuitenkaan Keski-Suomen Setalta vastausta, joten päätimme ottaa yhteyttä Pohjois-Savon

Setaan, joka lupautui toimeksiantajaksemme. Samaan aikaan helmikuussa aloimme hahmottelemaan opinnäytetyön runkoa, sekä etsimään materiaalia ja kirjoittamaan tietoperustaa.

Toimeksiantajamme laitto puolestamme sähköpostiviestin jäsenilleen 27.3.2023, jossa etsittiin haastateltavia, joilla olisi kokemuksia sosiaalipalveluissa tapahtuvista kohtaamisista.

Opinnäytetyösuunnitelmaseminaari oli huhtikuussa 2023. Siellä esittelimme tietoperustamme. Toukokuun loppuun mennessä saimme Setan kautta vain yhden yhteydenoton haastattelusta kiinnostuneelta henkilöltä.

Kesän ajan pohdimme, kuinka saisimme tarpeeksi henkilöitä haastateltavaksi. Syksyllä vaihdoimme tiedonkeruumenetelmäksi strukturoidun haastattelun Webropol-kyselyllä. Alkuvuodesta 2024 lähetimme Webropol-linkin Pohjois-Savon Setan jäsenille, ja koska vastauksia ei tullut riittävästi, jaoimme linkkiä myös muille Setan aluejärjestöille. Suljimme kyselyn helmikuun puolessa välissä ja aloimme heti tutustumaan aineistoon ja arvioimaan sen riittävyttä opinnäytetyömme tarpeisiin. Huomattuamme aineiston riittävän, aloitimme analysointivaiheen. Analysoinnin jälkeen olemme kirjoittaneet johtopäätöksiä, pohdinnan ja tiivistelmän, sekä käyneet läpi tulokset. Huhtikuun alussa 2024 olemme lähettäneet opinnäytetyömme ohjaajallemme kommentoitavaksi, minkä jälkeen on aloitettu opinnäytetyön arviointiprosessi.

7.2 Haastattelukysymysten suunnittelu

Tarkoituksenamme oli alun perin toteuttaa tiedonkeruu strukturoidulla haastattelulla, mutta tutkimusmenetelmä osoittautui haasteelliseksi, sillä se rajasi jo valmiiksi todella rajatun kohderyhmän osallistujia maantieteellisen sijainnin perusteella. Kesän aikana pohdimme, kuinka saisimme tarpeeksi henkilöitä haastateltavaksi. Syksyllä opinnäytetyön ohjaajamme ehdotti tiedonkeruumenetelmäksi strukturoitua haastattelua Webropol-kyselyllä. Meistä

idea kuulosti hyvältä ja päätimme toteuttaa sen haastatteluiden sijaan. Ajattelimme, että tavoittamme sillä ihmisiä paremmin ja nopeammin. Vastaajat saisivat tehdä kyselyn helposti omassa aikataulussaan, ja haluamassaan paikassa omalla älylaitteella tai tietokoneella. Lisäksi kysely oli anonyymimpi kuin haastattelu, sillä sen sai tehdä nimettömästi Webropolissa.

Päätimme pitää haastattelukysymykset lähes samoina, sillä ajattelimme niillä saavamme parhaan mahdollisen vastauksen tutkimuskysymykseemme. Kysymyksiä suunnitellessa palautimme mieleemme alkuperäisen ajatuksen siitä, mitä halusimme tutkia ja mihin kysymykseen halusimme vastauksen, sekä tietysti opinnäytetyömme aiheen.

Opinnäytetyössämme tutkimme, ovatko haastateltavamme tulleet kohdatuiksi sukupuolisensitiivisesti asioidessaan sosiaalipalveluissa. Tutkimustehtävä on selvittää, millaisia kokemuksia haastateltavilla on sosiaalipalveluissa tapahtuneiden kohtaamisten sukupuolisensitiivisyydestä ja miten sukupuolisensitiivinen kohtaaminen ylipäättään toteutuu. Näiden kysymysten pohjalta rakensimme haastattelurungon. (Liite 2)

7.3 Haastateltavien hankinta

Meidän oli alun perin tarkoitus hankkia haastateltavamme Pohjois-Savon Seta ry:n kautta sähköpostin välityksellä. Matkassa oli kuitenkin hieman mutkia. Alkuperäinen suunnitelma oli haastatella vastaajat kasvotusten ja äänittää haastattelut keväällä 2023, mutta saimme haastattelukutsuun vain yhden vastauksen, vaikka sähköpostit Pohjois-Savon Seta ry:n jäsenistölle lähetettiin pariinkin otteeseen. Tuolloin päädyimme miettimään, olisiko tutkimusmetodia syytä muuttaa, jotta vastaajien kynnys osallistua tutkimukseen madaltuisi. Pohdinnat johtivat strukturoituun kirjalliseen haastatteluun.

Uudet haastattelukutsut lähetettiin Pohjois-Savon Seta ry:n jäsenistölle jälleen sähköpostilla alkuvuodesta 2024. Tätä kautta saimme kolme vastausta

haastatteluamme. Ketjusähköposti lähetettiin vielä uudestaan, mutta vastausten määrä ei lisääntynyt.

Koska strukturoitu kirjallinen haastattelu ei vaatinut meidän liikkumistamme haastateltavan luokse, päätimme etsiä lisää vastaajia ilman maantieteellisiä rajoituksia. Päädyimme laittamaan Webropol-linkin Facebookiin Sateenkaari Suomi-ryhmän seinälle. Sitä kautta emme saaneet kuitenkaan lisää vastaajia, vaikka nyt linkkiä oli käyty klikkaamassa jo kymmeniä kertoja. Arvelimme, että syynä tähän oli se, että tutkimuksemme oli hyvin rajattu. Pitäisi kokea, että on aiheesta jotain sanottavaa ja sen lisäksi olla asioinut sosiaalipalveluissa.

Loppujen lopuksi päädyimme vielä lähettämään Webropol-linkin saatekirjeineen lähes kaikille Setan aluejärjestöille. Ainoastaan Oulusta vastattiin ja kysyttiin lupaa jakaa linkkiä myös heidän some-kanavillaan Facebookissa ja Instagramissa. Sitä kautta saimme loppujen lopuksi vielä viimeisetkin vastaajamme ja näin toivottu kahdeksan vastausta oli saatu kasaan.

Pohdimme vastausten määrän riittävyttä, mutta tulimme lopputulokseen, että vastaukset riittävät, sillä ne vastaavat tutkimuskysymykseemme ja vastaukset alkoivat tälläkin vastaajamäärällä kyllääntyä.

7.4 Vastausten analysointi

Tutkimuksemme lähtökohtana oli kerätä yksilöiden kokemuksia tutkimastamme aiheesta. Laadullisen tutkimuksen perinteen mukaisesti laatu korvaa määrän ja on tutkimuksen keskiössä (Eskola & Suoranta 1998, 12.).

Etenimme vastausten analysoinnin kanssa kuten Sarajärvi & Tuomi 2018 ohjaavat tekemään (Kuvio 2) aineistolähtöisen sisältöanalyysin. Ensiksi kävimme materiaalia läpi niin paljon, että se alkoi tuntua meille täysin tutulta. Analysoitavaa materiaalia oli yhteensä kolme sivua fonttikoolla 12, ja fontilla Calibri.

Materiaaliin syvästi tutustumisen jälkeen aloimme kerätä vastauksista opinnäytetyön ja erityisesti tutkimuskysymysten kannalta merkityksellisiä ilmauksia, jotka alleviivasimme ja muutimme pelkistettyyn muotoon.

Pelkistetyistä ilmauksista muodostimme alaluokat, yläluokat, sekä pääluokat ja lopulta löysimme kaikille yläluokille yhdistävän luokan.

"Sukupuolimerkin nän korjaamisen jälkeen ei ole ollut mitään ongelmia terveydenhuollon tai sosiaalityön kanssa"	Sukupuolimerkin nän korjaamisen merkitys	Lainsäädännön ja käytäntöjen muuttaminen sukupuolitietoisem miksi	Yksilön oikeudet ja identiteet in kunnioitu s	Henkilökohtainen itsemääräämisoik eus ja identiteetin kunnioitus
---	--	---	---	---

Kuvio 2 (Liite 3)

Kuviossa 2 on kuvattuna alkuperäinen ilmaus, pelkistetty ilmaus, alaluokka, yläluokka sekä pääluokka.

Pääluokiksi koko materiaalista saimme ”henkilökohtainen itsemääräämisoikeus ja identiteetin kunnioitus”, ”sukupuolen virheellinen määrittäminen”, ”cis-normatiivinen näkemys sukupuolista”, ”työyhteisön kulttuuri ja koulutuksen vaikutus” sekä ”monimuotoisuuden huomioiminen kaikenikäisillä”. Koko analyysipolku liitteessä 3.

Pääluokat	Yhdistävä luokka
Henkilökohtainen itsemääräämisoikeus ja identiteetin kunnioitus	Sukupuolen itsemääräämisoikeus ja kunnioitus
Sukupuolen virheellinen määrittäminen	
Monimuotoisuuden huomioiminen kaikenikäisillä	
Cis-normatiivinen näkemys sukupuolista	

Kuvio 3 (Liite 3)

Kuviossa 3 materiaalista muodostamamme pääluokat, sekä kaikkia pääluokkia yhdistävä luokka, ”sukupuolen itsemääräämisoikeus ja kunnioitus”.

Analyysimme perusteella koko käyttöön valitsemamme webropol-haastattelumateriaalin yhdistävä luokka on siis ”sukupuolen itsemääräämisoikeus ja kunnioitus”. Tämä nousi läpi koko tutkimuksen tärkeänä kantavana voimana esille. Lisäksi yhdistävä luokka vastasi täydellisesti tutkimuskysymykseemme: ”Mikä on merkityksellistä sukupuolisensitiivisissä kohtaamisissa”.

8 Tulokset

8.1 Sukupuolen virheellinen määrittäminen ja monimuotoisuuden huomioiminen kaikenikäisillä

Vastauksista selvisi, että vastaajilla oli samantyyllisiä kokemuksia. Vastaajat toivoivat, ettei sosiaalipalveluissa oletettaisi asiakkaan sukupuolta, eikä kirjattaisi oletuksen mukaisesta sukupuolta asiakastietoihin, tai viitattaisi asiakkaan sukupuoleen ulkoisiin seikkoihin liittyvän oletuksen perusteella. Kaikista vastauksista välittyi toive, että palveluissa kohdattaisiin asiakkaat ihmisenä.

"Ei oleteta sukupuolta eikä kirjata sitä väärin potilastietoihin."

"Ei heti oleteta sukupuolta nimen tai ulkonäön perusteella."

"Ei oleteta asiakkaan / potilaan sukupuolta tai tämän kumppanin sukupuolta ja perhesuhteita, vaan käytetään sukupuolineutraaleja termejä, kunnes asiakas itse tarkoittaa oman sukupuolensa ja mitä sanoja ihmissuhteistaan käyttää."

"Olen automaattisesti nainen ja asiaa ei halua edes lähteä avaamaan, koska tietää ettei sitä ymmärretä."

Yllä perinteisesti feminiinisesti esiintyvän sukupuolivähemmistöön kuuluvan henkilön kommentti. Hän kokee, että on turha lähteä korjaamaan oletuksia, koska se teettää vain turhaa emotionaalista työtä hänelle itselleen ja lisäksi työtä tilanteessa olevalle työntekijälle.

Vastauksien joukossa oli mielenkiintoinen nosto ja näkökulma siitä, kuinka vanhuksat sopivat tähän kuvaan. Näissä asiakaskohtaamisissa voivat vanhuksat vastausten mukaan jäädä helposti unohdetuiksi.

"Tietoa ja moninaisuuden huomioimista myös ikääntymisessä. Nykyisin melkein täysin unohdettu ikääntyneiltä."

"Ikääntyneet lisääntyvät sosiaalipalveluissa, niissäkin pitää alkaa puhumaan asioista."

8.2 Työyhteisön kulttuurin ja koulutuksen vaikutus sukupuolisensitiivisyyteen sosiaalipalveluissa

Vastaajat olivat kokeneet olettamista heidän oman sukupuolensa lisäksi myös heidän kumppaniensa, sekä perhesuhteiden kohdalla. Vastaajat toivoivat, että palveluissa käytettäisi sukupuolineutraaleja termejä siihen saakka, että asiakas itse tarkoittaa oman sukupuolensa, sekä sen, mitä termejä käyttää omista ihmissuhteistaan.

"Ehkä työntekijä voisi jotenkin itsekin tuoda aiheen esille esim. itsensä esitellessä. Tuntuisi helpommalta, jos joku toinenkin esittäytyisi ja mainitsisi sukupuolen ja toivotun nimen, niin ei olisi itse jotenkin siinä valokeilassa ja jotenkin pyytämässä 'erityiskohtelua'."

"Cis-heteroille liian käsittämätön asia. Jos henkilöstölle järjestettäisiin koulutus asiasta, että he ymmärtäisivät meitä olevan olemassa, se helpottaisi."

"Toivoisin, että sosiaali- ja terveysalan ihmiset olisivat tietoisia sukupuolen moninaisuudesta ja sateenkaariperhemuodoista. Toivoisin kohtaamista, jossa ei tarvitse aina itse korjata ammattilaisen laukomia vääriä käsityksiä ja oletuksia, vaan asiakkaaseen suhtaudutaan avoimesti ja kuuntelevasti."

Vastaajat kokevat, ettei sote-alan henkilöstöllä ole riittävästi tietoa sukupuolivähemmistöistä ja tästä syystä vähemmistöön kuuluvat asiakkaat

joutuvat jatkuvasti kouluttamaan ammattilaisia ja ”tulemaan kaapista”, mikä aiheuttaa vähemmistöstressiä.

Suurin osa vastaajista toivoi sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle tietoisuuden lisäämistä sukupuolen moninaisuudesta, sekä sukupuolivähemmistöistä esimerkiksi koulutuksen muodossa.

8.3 Henkilökohtainen itsemääräämisoikeus ja identiteetin kunnioitus

Vastaajista lähes kaikki olivat vastanneet saaneensa yleisesti ottaen sukupuolisensitiivistä kohtelua sosiaalipalveluissa. Kävi kuitenkin ilmi, että lähes jokaisella vastaajalla oli tästä huolimatta myös kokemuksia epäsensitiivisestä kohtaamisesta. Kohtaamiset ovat siis osittain sensitiivisiä ja sellaisina jäävät myös vastaajien mieleen, mutta myös epäsensitiivisiä kohtaamisia mahtuu joukkoon.

Vastaajien kokemat epäsensitiivisyyteen liittyvät asiat olivat väärin sukupuolittaminen niin puheen, kuin kirjaustenkin tasolla, sekä sukupuoleen viittaavien termien käyttö, esim. ”kaunis, feminiininen, siisti nuori mies, tyttö”, jne.

”Itse olen trans maskuliininen, mutta en ole voinut vielä aloittaa hoitoja tai vaihtaa virallisesti nimeä. Joidenkin henkilöiden kohdalla tuntuu, että oletettua sukupuolta korostetaan käynneillä, mm. käytetään paljon sanoja 'tyttö, nainen, feminiininen, kaunis, naisellinen' jne. ja halutaan saada osallistumaan naisten ryhmiin yms. Tiedän että myös oma vika kun en ole kaikille tullut kaapista ulos, mutta joka kerta kun korostetaan naiseutta, niin tuntuu jotenkin vaikeammalta tehdä se.”

”Saa olla sellainen, miksi kokee olevansa ilman että joku mitätöisi kokemuksen.”

”Että minut kohdataan ihmisenä.”

"Toivoin että ei oleteta ja että saisi jotenkin luonnollisesti muun seassa mainittua sukupuolesta ja nimestä, jota toivon muiden käyttävän. Ei hyvin, mutta toisaalta olen myös tottunut."

"Joskus ennen sukupuolimerkintäni korjaamista väestörekisteriin minusta tehtiin kirjauksia käyttäen syntymä sukupuolta esim. lääkärin kirjauksissa, mutta asia ratkesi, kun pyysin käyttämään termiä potilas tms. ja jättämään sukupuolittamisen pois."

"Sukupuolimerkinnän korjaamisen jälkeen ei ole ollut mitään ongelmia terveydenhuollon tai sosiaalityön kanssa."

8.4 Cis-normatiivinen näkemys sukupuolista

Vastauksista ilmenee, että osa vastaajista kokee itsensä ”hankalasti käyttäytyväksi”, mikäli sanoo ääneen toivovansa sukupuolisensitiivistä kohtelua, eli toisin sanoen poikkeaa cis-normista, ja odottaa saavansa sen mukaista kohtelua. Vastaukset kertovat siitä, kuinka heteronormatiivinen yhteiskuntamme vielä on, mikäli asiakkaana kokee itsensä hankalaksi, jos poikkeaa enemmistöstä jollain tavalla ja toivoisi tulevansa omana itsenään validoiduksi. Vastausten perusteella suurin osa vastaajista on kokenut sukupuolittamista cis-normatiivin mukaan. Vastaajat toivoivat, että muutkin sukupuolet otettaisiin huomioon sosiaalipalveluissa asioidessa.

"Otetaan huomioon muutkin kuin cis sukupuolet, ei syrjitä tai tuomita."

"Saan olla myös they/them ilman, että sille nostellaan kulmia."

"Kelalla ja monessa virastossa kysytään, onko nainen vai mies."

9 Pohdinta

9.1 Johtopäätökset

Opinnäytetyömme osoitti, että sukupuolisensitiivinen kohtaaminen ei vielä täysin toteudu sosiaalipalveluissa, vaikka haastattelujen perusteella kohtaamisissa on ollut hyvääkin. Myös (Lehto 2018) ”Sukupuolivähemmistöjen kohtaaminen sosiaalialalla – Vertailu transihmisten ja sosionomiopiskelijoiden näkemyksistä -opinnäytetyössä oli kerätty vastauksia transihmisiltä, jotka olivat kokeneet negatiivisia kohtauksia sosiaalipalveluissa. Sukupuolisensitiivisyyden toteutumiseksi tulisi sosiaalialan työntekijöiden saada enemmän koulutusta aiheeseen liittyen. Tämä asia käy ilmi meidän opinnäytetyömme lisäksi myös (Lehto 2018) aiemmin mainitussa opinnäytetyössä sekä (Brusila 2023) pro gradussa.

Oman opinnäytetyömme tulosten perusteella vastaajat olivat kokeneet sosiaalipalveluissa väärinsukupuolittamista, sekä sukupuolisesti latautuneiden termien käyttöä. Brusila (2023) esittää, että vaikka työntekijät olisivatkin itse sukupuolisensitiivisiä, ohjaavat esimerkiksi käytössä olevat työvälineet ja -menetelmät, esim. kirjaamisalustat ja käytetyt lomakkeet kaksijakoiseen sukupuolikäsitykseen.

Tässä valossa meidänkään opinnäytetyöstämme ei välttämättä voi suoraan tehdä päätelmää, etteivät työntekijät olisi toimissaan sukupuolisensitiivisiä, mutta yhteiskunnan ja organisaatioiden työntekoon tarjoamat rakenteet ohjaavat joissain tapauksissa asiakastilanteita ja kohtauksia kaksijakoisuutta kohti.

Analysoidessamme vastauksia kävi ilmi, että useat vastaajat olivat kokeneet väärin sukupuolittamista työntekijän olettamusten perusteella. Nämä olettamukset perustuvat vastaajien kokemusten perusteella ulkoisiin tekijöihin. Tämä voi muodostua esteeksi luottamuksellisen ja avoimen suhteen luomisessa asiakkaan ja työntekijän välille ja häiritä kohtaamisen dialogisuutta.

Dialoginen kohtaaminen on myös sosiaalipedagogisen työtteen ominaispiirre. Sosiaalipedagogista työtettä käytettäessä pidetään kohtaamisen lähtökohtina avoimuutta, läsnäoloa, luottamusta, keskinäistä kunnioitusta, sekä hyväksyntää. (Nivala & Ryyänen 2019, 611–612.) Näitä voi olla hyvin vaikea saavuttaa, mikäli asiakas jo heti suhteen muodostumisen alkumetreillä kokee, että työntekijä ei kohtaa häntä omana itsenään.

Sama tieto toistuu myös Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskuksen nettisivulla. Olettamusten välttäminen on tärkeää vuorovaikutuksessa asiakkaan ja työntekijän välillä. Ihmiset tekevät helposti nopeita oletuksia ulkonäön, puheen ja eleiden perusteella. Nämä oletukset pohjautuvat omiin kokemuksiin ja yhteiskunnan normeihin, joskus jopa ennakkoluuloihin ja stereotypioihin. Vaikka oletukset voivat olla hyväntahtoisia ja niiden perimmäinen pyrkimys olisi ymmärtää asiakasta mahdollisimman nopeasti tai tehokkaasti, oletukset voivat rajoittaa työntekijän näkemystä ja estää kohtaamasta asiakasta avoimesti. Virheellinen sukupuolen määrittäminen voi vaikeuttaa asiakkaan tilanteen ymmärtämistä ja lisäksi asiakkaan voi olla vaikeaa enää korjata väärää olettamusta. On tärkeää tiedostaa omat oletukset ja antaa tilaa asiakkaalle ilmaista itsensä vapaasti, jotta välttyään tilanteelta, jossa asiakas joutuu korjailemaan. (Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus 2023d.)

Vastausten perusteella väärin sukupuolittaminen heikentää myös itsemääräämisoikeuden tunnetta, jonka tulisi olla sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten työtteen kulmakivi. Itsemääräämisoikeus on johtava periaate sosiaali- ja terveydenhuollossa, mikä tarkoittaa yksilön oikeutta päättää omasta elämästään ja hoitoonsa liittyvistä asioista. Asiakkaan toiveet ja näkemykset tulisi asettaa etusijalle palveluja suunniteltaessa ja toteutettaessa. Asiakkaalla on oikeus osallistua päätöksentekoon ja tehdä omia valintojaan, vaikka ne olisivatkin toisille epätavallisia. Jos asiakas ei voi ilmaista tahtoaan, hänen toiveensa selvitetään yhdessä hänen edustajansa tai läheistensä kanssa, aina asiakkaan edun mukaisesti. (Sosiaali- ja terveystieteen lupa- ja valvontavirasto 2024.)

Vuoden 2023 keväällä voimaan tullut translaki vahvistaa itsemääräämisoikeutta, yksilön henkilökohtaista koskemattomuutta, syrjimättömyyttä ja oikeutta omaan yksityiselämään. Sukupuolen oikeudellinen vahvistaminen ei enää edellytä lääketieteellistä selvitystä, diagnoosia tai lisääntymiskyvyttömyyttä, vaan sukupuolen vahvistamisen voi tehdä oman sukupuoli-identiteetti kokemuksen perusteella. (Valtioneuvos 2024.)

Uuden translain merkityksellisyys tulee ilmi myös vastaajien kokemuksista. Kun sukupuolen on saanut itse vahvistaa kokemuksensa mukaiseksi, on se vähentänyt väärin sukupuolittamista, sekä työntekijöiden tekemiä oletuksia. Asiakkaiden ja ammattilaisten välisissä kohtaamisissa sosiaalipalveluissa tulisi asiakkaalla olla itsemääräämisoikeus omaan sukupuoleensa ja työntekijän tulisi kunnioittaa sitä. Työntekijän tulisi antaa asiakkaan sanella oma sukupuolensa ilman, että tekee itse oletusta vallitsevien sukupuolinormien perusteella, eli esimerkiksi siksi, että prosentuaalisesti iso osa asiakkaista on cissukupuolisia. Työntekijän on tärkeää ymmärtää sukupuolen monimuotoisuutta ja tunnistaa, että sukupuoli voi olla merkittävä osa henkilön identiteettiä, jotta hän voi validoida asiakkaan kokemuksen asianmukaisesti. (Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus 2023d.)

Vuonna 1992 julkaistiin suomalainen tutkimus, joka antoi ensimmäistä kertaa äänen transsukupuolisille. Tutkimuksen perusteella suomalaiset transsukupuoliset kokivat viranomaisilta vähättelyä, sekä kehoituksia elää normaalia elämää. Esimerkiksi erään sosiaalitoimiston työntekijä oli nauranut asiakkaan näytettyä hänelle transsukupuolisuusdiagnoosinsa. (Ristkari & Suni 2018, luku 1990-luku: transihmisten oma ääni saa Suomessa tilaa.) Edellä mainittu rikkoo tänä päivänä lakia sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000 § 4), jossa määritellä, että ”Asiakkaalla on oikeus saada sosiaalihuollon toteuttajalta laadultaan hyvää sosiaalihuoltoa ja hyvää kohtelua ilman syrjintää. Asiakasta on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata sekä, että hänen vakaumustaan ja yksityisyyttään kunnioitetaan.

Sosiaalihuoltoa toteutettaessa on otettava huomioon asiakkaan toivomukset, mielipide, etu ja yksilölliset tarpeet sekä hänen äidinkielensä ja kulttuuritaustansa.”

Mahdollisesti lakien muutokset ja yhteiskunnan avoimempi ilmapiiri ovat edistäneet asioita, sillä opinnäytetyömme perusteella tilanne ei ole enää näin kärjistynyt. Tästä huolimatta osalla vastaajista oli kokemuksia syrjinnästä ja eräällä vastaajalla myös kulmien kohottelusta hänen kerrottuaan työntekijälle pronominiensa olevan they ja them. Laissa syrjivä käytös on kielletty. Yhdenvertaisuuslain 8 §:ssä määritellään, että kukaan ei saa joutua syrjinnän kohteeksi esimerkiksi iän, alkuperän, kansalaisuuden, uskonnon, terveydentilan tai seksuaalisen suuntautumisen perusteella. Syrjintä on kiellettyä, olipa se suoraa tai epäsuoraa. Syrjintää voi tapahtua myös silloin, kun tekijä tekee oletuksia henkilön alkuperästä, iästä tai seksuaalisesta suuntautumisesta (olettamaan perustuva syrjintä). (Yhdenvertaisuus.fi 2024.)

Kulmien kohottelua voidaan pitää myös mikroaggressiona. Pahimmassa tapauksessa jopa vuosia kasaantuvat mikroaggressioiden seuraukset yksilölle voivat olla tuhoisampia kuin selkeä syrjintä, johon olisi helpompaa puuttua. Myös esimerkiksi vanhentuneen termistön käyttö vähentää asiakkaan luottamusta asiantuntijaan. (Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus 2023b.)

On syytä ottaa huomioon, että työelämässä lienee yhä samoja ihmisiä, jotka olivat siellä mahdollisesti jo 1990-luvulla, jolloin esimerkiksi myös ajateltiin, että transseksuaali on korrekti termi. Nykyään sana on vanhentunut ja loukkaava, ja puhutaan transsukupuolisuudesta. Tietoisuus sukupuolen moninaisuudesta, sekä eri sukupuolten representaatio mediassa ovat kokeneet viimeisen kymmenen, tai jopa viidenkin vuoden aikana valtavan mullistuksen. Termistö on muuttunut hyvin voimakkaasti, ja mikä ennen oli sallittua, voikin nyt olla loukkaavaa. Olisi tärkeää, että tietoisuutta sukupuolen moninaisuudesta lisättäisiin sosiaali- ja terveysalan koulutuksiin ja että työpaikat kouluttaisivat työntekijöitään aiheen tiimoilta, jotta työssään ihmisiä kohtaavat ammattilaiset

osaisivat toimia sukupuolisensitiivisesti. Uskomme, että tietämättömyys tai ymmärtämättömyys voivat olla usein epäkorrektin käytöksen takana.

Oli hyvin kiinnostavaa päästä kuulemaan haastateltaviemme kokemuksia sukupuolisensitiivisyydestä, kun murros on ollut niin nopea. Tarkoituksenamme ei ole osoittaa ketään sormella, vaan selvittää, onko sosiaalipalveluissa pysytty ajanhermolla ja mikäli parannettavaa löytyy, tehdä se näkyväksi.

Mielenkiinnolla odotimme myös cis-ihmisten kokemuksia siitä, onko heidän oletettu sukupuolensa vaikuttanut kohtaamisiin sosiaalipalveluissa ja onko se vaikuttanut saataviin palveluihin. Kuitenkin opinnäytetyöhömme osallistuivat vastausten perusteella sukupuolivähemmistöihin kuuluvat henkilöt, joten cis-ihmisten näkökulma jäi tästä tutkimuksesta pois. Tärkeintä on kuitenkin tehdä näkyväksi sukupuolivähemmistöön kuuluvien tarinoita ja näkökulmia. Tällä tavoin avoimuus lisääntyy niin yhteiskunnan, kuin yksilöidenkin tasolla tehokkaimmin. Representaatiolla on väliä ja sitä opinnäytetyömmekin on. (Nousiainen 2020, luku Tavoitteena kunnioittava monimuotoisuus: to do-lista).

9.2 Luotettavuus ja eettisyys

Kaikille opinnäytetöille on yhteistä se, että niiden pitää olla kokonaisuudessaan luotettavia. Luotettavuus tarkoittaa hieman eri asiaa opinnäytetyötyypin mukaan, mutta jokaisessa on yhteisiä piirteitä. Yksi yhteneväisistä piirteistä on se, että opinnäytetyöprosessista ei pitäisi tulla sattumanvaraista tulosta tai kehittämisideaa. Luotettavassa tutkimuksessa ei ole sisäisiä ristiriitoja. (Vilkkä 2021, 185.)

Opinnäytetyön luotettavuutta arvioidessa korostuu läpi prosessin tapahtuva järjestelmällinen ja johdonmukainen työskentely. Prosessin aikana arviointi vaatii reflektiivistä otetta, eli jatkuvaa omien valintojen ja niiden johdonmukaisuuden ja tarkoituksenmukaisuuden arviointia suhteessa kohteeseen ja tavoitteisiin, sekä sitä millä perusteella valinnat on tehty. Jotkut

valinnat voivat hyvin resonoida idean ja tavoitteiden kanssa, mutta voi silti olla, että valinnat eivät ole tarkoituksenmukaisia ja johdonmukaisia aiempien valintojen tai kohteen kanssa. (Vilkkä 2021, 185–186.)

Opinnäytetyössä valinnat vaikuttavat luotettavuuteen esimerkiksi siinä, millainen aineiston ja lähteiden laatu on. Näissä korostuu aineiston huolellinen suunnittelu ja toteutus ja lähdekritiikin taso. On tärkeää tunnistaa oman toiminnan vaikutukset tuloksiin, päätelmiin ja tulosten hyödynnettävyyteen, eikä piilotella prosessin aikana tapahtuneita luotettavuuteen vaikuttavia asioita. (Vilkkä 2021, 186.) Koulutuksen alusta lähtien olemme opiskelleet lähdekriittisyyttä, mikä meillä tuli jo luonnostaan opinnäytetyötä tehdessä ja olemme käyttäneet mielestämme laadukkaita ja hyvin perusteltuja lähteitä.

Omia tutkimustaitoja tulee arvioida realistisesti. Mitä vaativammasta tutkimuksesta on kyse, sitä enemmän tulee arvioida omia taitoja ja kykyjä oppia asioita prosessin aikana, niin ettei osaamattomuus vaikuta opinnäytetyön luotettavuuteen. Tutkimustaidot vaikuttavat siihen, kuinka hyvin pystyy tunnistamaan aineiston eri osia, joista päähavainnot rakentuvat ja kuinka hyvin pystyy muodostamaan tulkinnan juonen tekstiksi. (Vilkkä 2021, 186.) Arvioimme omia tutkimustaitojamme ja tulimme lopputulokseen siitä, että emme ole tehneet kovin paljon opinnäytetyön kaltaisia tutkimuksia aikaisemmin. Siitä syystä valitsimme aiheen, jonka koimme meille helpoksi ja josta meillä oli jo etukäteen tietoa. Tällä tavalla ajattelimme, että meidän osaamisemme ei vaikuttaisi lopputulokseen niin merkittävästi. Valitsimme myös tutkimus- ja analysointimenetelmän sellaisiksi, mistä löysimme helposti tietoa.

Luotettavuudesta kertoo myös se, miten hyvin tutkija tunnistaa aineistosta sen, missä määrin ja millaisia kulttuurisia ja sosiaalisesti jaoteltuja jäsennystapoja aineistossa on ja mihin ne liittyvät: liittyvätkö kulttuurin osa-alueisiin (etnisyys, marginaalisuus) tai institutionaalisiin käytäntöihin, kuten koulu tai perhe. Tarkoittaa siis sitä, että täytyy tunnistaa aineiston kulttuurinen paikka ja tuotantoehdot. Tuotantoehdoissa tulee arvioida, miten tutkittavat, tilanteen

olosuhde ja itse on vaikuttanut aineiston laatuun koottaessa sitä. (Vilkkä 2021, 186.)

Aineiston eettisyyteen tulee kiinnittää huomiota koko prosessin ajan. Siihen sisältyy aineiston kerääminen, prosessointi, säilytys ja hävittäminen.

Opinnäytetyössä on kiinnitettävä myös huomiota lähdekriittisyyteen ja se koskee kaikkea aineistoa mitä ottaa mukaan opinnäytetyöhön. Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu, että tutkimus- tai kehittämiskohteen tutkittavia ihmisiä tiedotetaan aineiston kokoamisesta ja sen tarkoituksesta.

Osallistuminen tutkimukseen tulee olla suostumuksellista. Suostumus tulee myös hankkia organisaatiolta, jota ihmiset edustavat tutkimuksessa tai jos heille esimerkiksi toteutan tutkimus työajalla. (Vilkkä 2021, 115.) Pyrimme takaamaan tutkimuksemme eettisyyden niin, että haastateltavat ilmoittautuvat tutkimukseen vapaaehtoisesti ja omasta halusta.

Ihmisiin kohdentuvan tutkimukseen kuuluu, että tutkittavien henkilöiden ihmisarvoa ja itsemääräämisoikeutta kunnioitetaan. Itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen tarkoittaa sitä, että tutkimukseen ja kehittämiseen osallistuminen on vapaaehtoista. Kehittämiseen tai opinnäytetyöhön osallistuvilta tulee saada heidän oma suostumuksensa osallistumiseen ja heidän antamien tietojen käyttämisestä opinnäytetyössä.

Itsemääräämisoikeuteen kuuluu, että jokaisella on oikeus kieltäytyä osallistumasta tai tietojen luovuttamisesta, sekä oikeus vetäytyä tutkimuksesta myös kesken prosessin. Tällöin myös aikaisempi sopimus raukeaa ja tutkimuksen tekijällä ei ole oikeutta käyttää aikaisemmin saatua aineistoa, jos tutkittava ei siihen lupaa erikseen antaa. (Vilkkä 2021, 115–116.)

Tärkeä tutkimuseettisistä asioista on ihmisen yksityisyyden suojaaminen ja tietoon perustuva suostumus. Tutkittavia tulee aina informoida ennen aineiston kokoamista. Salaa kerätty aineisto ja sen käyttäminen opinnäytetyössä rikkoo ihmisen yksityisyyden suojaaja. Opinnäytetyöstä tulee antaa tutkittavalle tarpeeksi tietoa, jota tietoon perustuva suostumus edellyttää. (Vilkkä 2021, 117.) Osallistujat vastasivat kyselyymme anonyymisti. Heitä oli informoitu

saatekirjeessä, sekä kyselyn alussa siitä, mihin käyttötarkoitukseen kyselyn vastaukset on tarkoitettu. Lisäksi osallistujat ovat antaneet kyselyn lopussa suostumuksensa vastausten käyttöön tutkimustarkoituksessa.

Olemme työskennelleet koko prosessin ajan reflektiivisesti, mikä on mahdollistanut kyseenalaistavan, sekä kriittisen työotteen omaa ajatteluamme kohtaan. Olemme voineet pohtia yhdessä mieltä askarruttavia eettisiä ja moraalisia kysymyksiä. Yksin työskennellessä tämä aspekti voisi jäädä puuttumaan opinnäytetyöprosessista.

Luotettavuus ja eettisyys ovat meille tärkeitä arvoja ja olemme ottaneet ne tosissamme opinnäytetyötä tehdessä.

9.3 Ammatillinen kasvu ja opinnäytetyön prosessi

Meillä oli jo ennen opinnäytetyön tekemistä hyvä pohjatieto sukupuolisensitiivisyydestä ja sukupuoli-identiteeteistä, mutta olemme työskentelyn aikana sisäistäneet ja omaksuneet sukupuolisensitiivisyyden merkityksen ja oppineet sen huomioimisen työssämme entistä paremmin. Olemme kehittäneet kykyämme tunnistaa ja kunnioittaa erilaisia sukupuoli-identiteettejä sekä ymmärtäneet sukupuolen moninaisuuden vaikutuksen ihmisten kokemuksiin ja tarpeisiin, sekä yhteiskunnallisiin rakenteisiin. Tämä on mahdollistanut meille entistä paremman kyvyn luoda inklusiivinen ja turvallinen työympäristö, jossa jokainen voi tuntea olonsa arvostetuksi ja hyväksytyksi.

Lisäksi sukupuolisensitiivisyyden tiedostaminen ja sen huomioiminen työssä vahvistavat ammatillista identiteettiä monin tavoin, kuten edistämällä eettistä sitoutumista työhön, korostaen ammatillista vastuullisuutta ja arvojen noudattamista. Lisäksi se kasvattaa asiantuntijuutta tarjoamalla uusia taitoja ja parantamalla palvelujen laatua asiakkaille. Sukupuolisensitiivisyyden huomioiminen voi myös nostaa arvostusta yhteisössä ja tukea urakehitystä. Samalla se syventää itsetuntemusta, auttaen ymmärtämään omia ennakkoluuloja ja kehittymään empaattisemmaksi ammattilaiseksi.

Vaikka olemme olleet työssämme jo alun perin sukupuolisensitiivisiä, niin opinnäytetyötä tehdessä tietoisuus omasta sukupuolisensitiivisestä toiminnasta on lisääntynyt ja sen on osannut tunnistaa paremmin. Opinnäytetyössämme teimme johtopäätöksen, että väärin sukupuolittaminen aiheuttaa sukupuolivähemmistöön kuuluville henkilöille erityisen paljon haasteita. Tästä syystä kiinnitämme työssämme erityishuomiota nimenomaan sukupuolisensitiivisen ja neutraalin termistön käyttöön, mikä oli myös suurimman osan vastaajista toive sosiaalipalveluiden ammattilaisilta.

Opinnäytetyön prosessin aikana meille selvisi, että haastateltavien hankkiminen voi olla hyvin haastavaa. Se on prosessin vaihe, johon kannattaa panostaa, myös ajallisesti. Ajattelimme aluksi, että haastateltavien löytyminen olisi nopeaa ja helppoa ja pelkäsimme jopa sitä, että osallistujia tulisi liikaa. Kun suunnittelee tutkimuksen tekoa, on syytä ottaa huomioon se, että mitä rajatumpi tutkimus on, sitä vaikeampi vastaajia on saada. Sen lisäksi, että henkilö kuuluu tutkimuksen kohderyhmään, tulee hänellä olla motivaatio osallistua ja kokea merkityksellisyyden tunnetta osallistumisesta, jotta hän lähtee mukaan tutkimukseen. Kysymysten suunnittelu on myös tärkeässä roolissa siinä, onko kyselyyn vastaaminen kiinnostavaa osallistujalle.

Myös analysointivaihe vaatii paljon aikaa tutkimusprosessissa. Analysointi on tärkeä osa tutkimusta. Sen avulla todennetaan tutkimuksessa esille tulleet asiat. Lisäksi analysoinnin avulla voidaan ottaa huomioon vastausten laajempi konteksti ja kaikki näkökulmat tasavertaisesti.

Koemme, että analysointimenetelmän haltuun ottaminen kasvattaa ammatillista osaamista ja antaa meille mahdollisuuden toteuttaa tutkimuksia jatkossakin.

Opinnäytetyömme prosessia arvioidessamme tulimme johtopäätökseen, että joitain asioita olisi voinut tehdä myös toisin. Yhteydenpito toimeksiantajan kanssa olisi voinut olla aktiivisempaa meidän puoleltamme. Olisimme voineet esimerkiksi hyvissä ajoin yhdessä toimeksiantajan kanssa pohtia, kuinka saisimme enemmän haastateltavia. Nyt prosessiamme varjosti kiireen tuntu,

kun haastateltavia ei meinannut löytyä ja sen takia päädyimme toimeksiantajan näkökulmasta osittain hieman yllättäen webropol-haastattelu-metodiin varsinaisten haastattelujen sijasta. Toimeksiantaja oli suunnitelmanmuutosta kohtaan kylläkin hyvin ymmärtäväinen ja kannusti siihen. Jossain muussa tapauksessa tämä olisi voinut muodostua ongelmaksi. Olisimme voineet myös käyttää enemmän aikaa sen pohtimiseen, kuinka parhaiten saisimme osallistujia opinnäytetyöhömmme.

Kokonaisuudessaan aikataulutushaasteita lukuun ottamatta prosessi sujui kuitenkin hyvin. Saavutimme opinnäytetyöllemme asettamamme tavoitteet ja saimme tutkimuskysymyksiimme vastaukset. Opinnäytetyömme tuotti myös toimeksiantajalle hedelmällistä tietoa sosiaalipalveluiden tämänhetkisestä tilanteesta sukupuolisensitiivisyyden näkökulmasta.

9.4 Jatkokehittämissideat ja hyödynnettävyys

Opinnäytetyömme tuotti sosiaalipalveluiden näkökulmasta tärkeää dataa. Opinnäytetyömme perusteella olisi perusteltua kouluttaa henkilöstöä sukupuolen moninaisuudesta sekä asiakkaiden sukupuolisensitiivisestä kohtaamisesta. Työntekijät tarvitsisivat lisää osaamista esimerkiksi sukupuolineutraalin termistön käytössä. Meidänkin tekemiämme johtopäätöksiä voisi jatkojalostaa siten, että loisi esimerkiksi jonkinlaisen koulutusmateriaalin, jota voisi jakaa työpaikoille. Opinnäytetyömme perusteella suurimmat ongelmat ovat nimenomaan termistön kanssa, joten esimerkiksi sanakirjatyylinen koonti nimenomaan sosiaalialan työpaikoille voisi olla paikallaan.

Tutkimustulokset ovat kiinnostavia myös aktivismityön näkökulmasta. Vaikka Seta ja sen pienemmät aluejärjestöt ovat tehneet töitä sukupuolten tasa-arvon eteen, kertovat löydöksemme siitä, että vielä on työtä tehtävää.

Representaatiota olisi lisättävä ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien henkilöiden ääntä tuotava esiin uudelleen ja uudelleen, jotta tieto heidän olemassaolostaan juurtuisi yhteiskuntaamme siten, että se alkaisi näkyä myös

esimerkiksi juuri sosiaalipalveluiden työntekijöiden toiminnassa. Tietoa on olemassa valtavasti, mutta jostain syystä sen rantautuminen työntekijöiden käsiin on hyvin hidasta. Tärkeintä ei kuitenkaan aina ole se, että kaikki käytetyt termit ovat oikeita, vaan se, että kohtaa asiakkaan sellaisena, kuin tämä on. (Tasa-arvotiedon keskus 2023.)

Lähteet

- Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. E-kirjan kustantaja: Vastapaino. Ellibs.
- Eskola, J., Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. E-kirjan kustantaja: Vastapaino. Ellibs.
- Brusila, E. 2023. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus sukupuolten moninaisuudesta ja sen huomioimisesta sosiaalityössä. Lapin Yliopisto. Sosiaalityö, YTM. Pro gradu –tutkielma.
https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/65369/Brusila_Emilja.pdf?sequence=2&isAllowed=y. 2.6.2023.
- Jahnsson, S., Mäkinen, M. 2022. Sukupuolen moninaisuuden kohtaaminen sosiaalialan työssä. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/781588/Jahnsson_Makinen.pdf?sequence=2&isAllowed=y. 2.6.2023.
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista. 812/2000.
Laki sukupuolen vahvistamisesta. 295/2023.
- Lehto, S. 2018. Sukupuolivähemmistöjen kohtaaminen sosiaalialalla – Vertailu transihmisten ja sosionomiopiskelijoiden näkemyksistä. Tampereen ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/155846/Lehto_Salli.pdf?sequence=1&isAllowed=y. 2.6.2023.
- Nivala, E., Ryyänen, S. 2019. Sosiaalipedagogiikka: Kohti inhimillisempää yhteiskuntaa. E-kirjan kustantaja: Gaudeamus. Elisa Kirja.
- Nousiainen, S. 2020. Sukupuoleen katsomatta: kuinka kohdata monimuotoisuus. E-kirjan kustantaja: Otava. BookBeat.
- Mönkkönen, K. 2018. Vuorovaikutus asiakastyössä. E-kirjan kustantaja: Gaudeamus. Ellibs.
- Ristkari, M., Suni, M. 2018. Sukupuolena ihminen: tietokirja transsukupuolisuudesta ja sukupuolen moninaisuudesta. E-kirjan kustantaja: Tammi. BookBeat.
- Saaranen-Kauppinen, A., Puusniekka, A. 2006. Haastattelu. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.
https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3.html 26.3.2023.
- Sarajärvi, A., Tuomi, J. 2017. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. E-kirjan kustantaja: Tammi.
- Seta. 2022. Sateenkaarisanasto.
<https://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarisanasto/> 3.3.2023.
- Seta. 2023. Sukupuolen moninaisuus.
<https://seta.fi/sateenkaaritieto/sukupuolen-moninaisuus/> 1.3. 2023.
- Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetenssit. 2016.
https://moodle.karelia.fi/pluginfile.php/463025/mod_resource/content/1/Sosiaalialan_kompetenssit.pdf 10.4.2023. 6.5.2024
- Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto. 2024. Itsemääräämisoikeuden varmistaminen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa.

- <https://valvira.fi/sosiaali-ja-terveydenhuolto/itsemaaraamisoikeus>. 6.5.2024.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2006. Sosiaalihuolto Suomessa. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70027/Es200611.pdf?sequence=1>. 1.5.2023.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2022. Sosiaalihuollon asiakkuus. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/sote-palvelut/sosiaalipalvelut/sosiaalihuollon-asiakkuus>. 1.5.2023.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2023. Sosiaalipalvelut. [Sosiaalipalvelut - Sosiaali- ja terveysministeriö \(stm.fi\)](https://stm.fi). 10.4.2023.
- Sukupuolen osaamiskeskus. 2023a. Toiminnastamme. <https://sukupuolenosaamiskeskus.fi/osaamiskeskus/toiminnastamme/> 10.3.2023
- Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus. 2023b. Tasa-arvolaki. <https://seta.fi/ihmisoikeudet/tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuus/tasa-arvolaki/>. 10.4.2023.
- Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus. 2023c. Translaki. <https://seta.fi/ihmisoikeudet/tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuus/translaki/> 1.6.2023.
- Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus. 2023d. Sukupuolen moninaisuus asiakastyössä. <https://sukupuolenosaamiskeskus.fi/ammattilaisille/sukupuolen-moninaisuus-asiakastyossa/> 6.5.2024
- Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Tasa-arvotiedonkeskus. 2023. Miten kohdata sateenkaarilapsi ja -nuori sensitiivisesti. <https://thl.fi/aiheet/sukupuolten-tasa-arvo/tasa-arvon-edistaminen/tietopaketti-sateenkaarilapsista-ja-nuorista-ammattilaiselle/miten-kohdata-sateenkaarilapsi-ja-nuori-sensitiivisesti> 29.3.2024
- Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. 2023. Sukupuolen moninaisuus. <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/sukupuolen-moninaisuus> /10.4.2023.
- Tyttöjen talo. 2023. Sukupuolisensitiivisyys. <https://tyttojentalo.fi/tyttojen-talo/sukupuolisensitiivisyys> 1.3.2023.
- Valtioneuvosto. 2023. Laki sukupuolen vahvistamisesta tulee voimaan 3.4.2023. <https://valtioneuvosto.fi/-/1271139/laki-sukupuolen-vahvistamisesta-tulee-voimaan-3.4.2023>. 6.5.2024.
- Vilka, H. 2021. Näin onnistut opinnäytetyössä: Ratkaisut tutkimuksen umpikujiin. Santalahti-kustannus.
- Vilka, H. 2015. Tutki ja kehitä. PS-kustannus.
- Yhdenvertaisuus.fi. 2024. Yhdenvertaisuuslaki. <https://yhdenvertaisuus.fi/documents/1410853/5002649/Yhdenvertaisuuslaki-suomi.pdf/1bcdda18-5318-4dcf-9c17-1566c1530012/Yhdenvertaisuuslaki-suomi.pdf>. 6.5.2024.

Liite 1

Saatekirja haastateltaville

Saatekirje haastateltaville

Moikka,

Olemme sosionomiopiskelijat Anni Leppänen ja Oona Smolander Karelia ammattikorkeakoulusta. Teemme opinnäytetyötä aiheesta ”Kokemuksia sukupuolisenstiivisestä kohtaamisesta sosiaalipalveluissa” ja haluaisimmekin nyt kerätä ihmisten todellisia kokemuksia aiheesta.

Tarkoituksenamme on kerätä anonyymejä kokemuksia strukturoidun Webropol-haastattelun keinoin. Jokainen halukas pääsee täyttämään kyselyn itsenäisesti omalta kotikoneeltaan, tai mobiililaitteeltaan sähköpostiin lähetettävän linkin kautta.

Olisimme kiitollisia, mikäli haluaisitte jakaa kokemuksianne meille, ja näin auttaa tuomaan esille tätä tärkeää aihetta. Mikäli siis olette käyttäneet sosiaalipalveluja ja tahdotte jakaa kokemustanne, pyydämme teitä vastaamaan Webropol-kyselyymme! Vastaamme mielellämme myös kaikenlaisiin kysymyksiin aiheesta. Yhteystietomme löytyvät alta.

Valoisaa alkanutta vuotta toivottaen,

Anni Leppänen, 040 5590487, anni.leppanen@edu.karelia.fi

Oona Smolander, 040 5947853, ona.smolander@edu.karelia.fi

Liite 2

Saatekirjeeseen lisätty esittely

Heippa!
Olemme sosionomiopiskelijat Anni Leppänen ja Oona Smolander Karelia ammattikorkeakoulusta.

Tykkäämme molemmat eläimistä ja meillä on molemmilla lemmikkejä. Oonalla on kaksi kissaa ja koira ja Annilla on kaksi koira.

Työskentelemme molemmat tällä hetkellä nuorten parissa. Oona lastensuojelun sijaishuollossa ja Anni nuorten työpajalla. Meille tärkeitä arvoja on yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja ihmisoikeudet.

Teemme opinnäytetyötä aiheesta "Kokemuksia sukupuolisensitiivisestä kohtaamisesta sosiaalipalveluissa" ja haluaisimmekin nyt kerätä teidän todellisia kokemuksia aiheesta. Tavoitteenamme on, että tutkimuksen avulla pystyisimme kehittämään omaa kohtaamisosaamistamme sekä jakamaan tietoa aiheesta, niille joita se kiinnostaa.

Vastaamme mielellämme myös kaikenlaisiin kysymyksiin aiheesta. Yhteystietomme löytyvät alta.

Toivottaen,
Anni Leppänen, 040 5590487,
anni.leppanen@edu.karelia.fi

Liite 3

Strukturoidun Webropol-haastattelun kysymykset

Mitä sosiaalipalveluja olet käyttänyt? Sosiaalipalveluita ovat esimerkiksi lastensuojelu, mielenterveyspalvelut, vammaispalvelut jne.

Mitä sukupuolisensitiivinen kohtaaminen tarkoittaa sinulle yleisesti ottaen? Mitä se tarkoittaa sinulle, kun asioit sosiaalipalveluissa?

Koetko, että olet tullut kohdatuksi käyttämässäsi sosiaalipalveluissa sukupuolisensitiivisesti?

Millä tavoilla sukupuolisensitiivisyys on näkynyt kohtaamissasi tilanteissa?

Koetko saaneesi ei-sukupuolisensitiivistä kohtelua? Kuinka se on näyttäytynyt tilanteessa?

Mitä toivoit/odotit kohtaamiselta ammattilaisen kanssa ja kuinka kohtaaminen sujui odotustesi näkökulmasta?

Minkä olisit toivonut menevän toisin? Haluatko kertoa vielä jotain aiheesta?

Suostun siihen, että saatuja vastauksia hyödynnämme opinnäytetyömme raportissa anonymisti. Opinnäytetyö julkaistaan Theseus-tietokannassa. Saadut vastaukset hävitetään asianmukaisesti työn valmistuttua.

Liite 4

Sisällön analysointi-taulukot

Alkuperäiset ilmaukset	Pelkistetyt ilmaukset	Alaluokat	Yläluokat	Pääluokat
"Saa olla sellainen, miksi kokee olevansa ilman että joku mitätöisi kokemuksen"	Saa olla sellainen, millaiseksi itsensä kokevat	Ennakkoluulojen purkaminen	Yksilön hyväksyminen	Henkilökohtainen itsemääräämisoikeus ja identiteetin kunnioitus
"Ei oleteta minun olevan nainen"	Sukupuolen väärin olettaminen	Sukupuolen ennakkooletukset	Sukupuolittaminen	Sukupuolen virheellinen määrittäminen
"Otetaan huomioon muutkin kuin cis-sukupuolet, ei syrjitä tai tuomita"	Kaikkien sukupuolien huomioonottaminen	Sukupuolten moninaisuuden tunnistaminen	Yhdenvertaisuus	Cis-normatiivinen näkemys sukupuolista
"Että minut kohdataan ihmisenä"	Ihmisenä kohtaaminen	Asiakkaan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen	Yksilön kunnioitus	Henkilökohtainen itsemääräämisoikeus ja identiteetin kunnioitus
"Tietoa ja moninaisuuden huomioimista myös ikääntymisessä. Nykyisen melkein täysin unohdettu ikääntyneiltä"	Ikääntyneiden huomioiminen	Kaikkien ikäluokkien kokemusten huomioiminen	Monimuotoisuuden tunnistaminen	Monimuotoisuuden huomioiminen kaikenikäisillä
"Ei oleteta sukupuolta eikä kirjata sitä väärin potilastietoihin"	Sukupuolen olettaminen ulkoisten tekijöiden perusteella	Sukupuolen väärin olettaminen	Sukupuolittaminen	Sukupuolen virheellinen määrittäminen
"Saan olla myös they/them ilman, että sille nostellaan kulmia"	Sukupuolineutraalien persoonapronominien käyttäminen	Sukupuolitietoisuuden lisääminen	Yksilön vapaus ilmaista sukupuoli-identiteettiään	Cis-normatiivinen näkemys sukupuolista
"Ei heti oleteta sukupuolta nimen tai ulkonäön perusteella"	Sukupuolen olettaminen ulkoisten	Sukupuolen väärin olettaminen	Sukupuolittaminen	Sukupuolen virheellinen määrittäminen

Liite 4

	tekijöiden perusteella			
"Ei oleteta asiakkaan / potilaan sukupuolta tai tämän kumppanin sukupuolta ja perhesuhteita, vaan käytetään sukupuolineutraaleja termejä kunnes asiakas itse tarkentaa oman sukupuolensa ja mitä sanoja ihmissuhteistaan käyttää"	<p>Sukupuolen olettaminen ulkoisten tekijöiden perusteella</p> <p>Olettaminen normien perusteella</p> <p>Asiakkaan itsemäärittämisoikeuden kunnioittaminen</p>	<p>Sukupuolen väärin olettaminen</p> <p>Yksilön kunnioitus</p>	<p>Sukupuolittaminen</p>	<p>Sukupuolen virheellinen määrittäminen</p>
"Kyllä. Itse olen trans maskuliininen mutta en ole voinut vielä aloittaa hoitoja tai vaihtaa virallisesti nimeä. Joidenkin henkilöiden kohdalla tuntuu että oletettua sukupuolta korostetaan käynneillä, mm. käytetään paljon sanoja 'tyttö, nainen, feminiininen, kaunis, naisellinen' jne. ja halutaan saada osallistumaan naisten ryhmiin yms. Tiedän että myös oma vika kun en ole kaikille tullut kaapista ulos, mutta joka kerta kun korostetaan naiseutta niin tuntuu jotenkin	<p>Sukupuolittavien adjektiivien ja termien käyttö</p> <p>Kaapista ulos tuleminen</p> <p>Kokemus siitä, että väärin sukupuolitetuksi tuleminen on oma vika.</p>	<p>Sukupuolineutraalin kielen edistäminen</p>	<p>Kielen käytön tarkastelu sukupuolisensitiivisyyden näkökulmasta</p>	<p>Henkilökohtainen itsemäärittämisoikeus ja identiteetin kunnioitus</p>

Liite 4

vaikeammalta tehdä se"				
"Sukupuolimerkin korjaamisen jälkeen ei ole ollut mitään ongelmia terveydenhuollon tai sosiaalityön kanssa"	Sukupuolimerkin korjaamisen merkitys	Lainsäädännön ja käytäntöjen muuttaminen sukupuolitietoisemmiksi	Yksilön oikeudet ja identiteetin kunnioitus	Henkilökohtainen itsemääräämisoikeus ja identiteetin kunnioitus
"Olen automaattisesti nainen ja asiaa ei halua edes lähteä avaamaan, koska tietää ettei sitä ymmärretä"	Sukupuolen olettaminen ulkoisten tekijöiden perusteella	Sukupuolen väärin olettaminen	Sukupuolittaminen	Sukupuolen virheellinen määrittäminen
"Joskus ennen sukupuoli merkintäni korjaamista väestökisteriin minusta tehtiin kirjauksia käyttäen syntymä sukupuolta esim lääkärin kirjauksissa, mutta asia ratkesi kun pyysin käyttämään termiä potilas tms. ja jättämään sukupuolittamisen pois"	Sukupuolimerkin korjaamisen merkitys	Lainsäädännön ja käytäntöjen muuttaminen sukupuolitietoisemmiksi	Yksilön oikeudet ja identiteetin kunnioitus	Henkilökohtainen itsemääräämisoikeus ja identiteetin kunnioitus

Liite 4

"Toivoin että ei oleteta ja että saisi jotenkin luonnollisesti muun seassa mainittua sukupuolesta ja nimestä jota toivon muiden käyttävän. Ei hyvin, mutta toisaalta olen myös tottunut"	Sukupuolen olettaminen	Tottuminen väärin sukupuolittamiseen	Sukupuolitietoisuuden vaikutus yksilön identiteettiin	Henkilökohtainen itsemääräämisoikeus ja identiteetin kunnioitus
"Ikääntyneet lisääntyvät sosiaalipalveluissa, niissäkin pitää alkaa puhumaan asioista"	Ikäihmisten kokemusten huomioiminen sosiaalipalveluissa	Ikäihmisten tarpeiden huomioiminen palveluissa	Sosiaalipalveluiden tuottaminen ikääntyneiden tarpeisiin	Monimuotoisuuden huomioiminen kaikenikäisillä
"Cis-heteroille liian käsittämätön asia. Jos henkilöstölle järjestettäisiin koulutus asiasta, että he ymmärtäisivät meitä olevan olemassa, se helpottaisi"	Koulutuksen järjestäminen sukupuolen moninaisuudesta	Työntekijöiden tietoisuuden lisääminen sukupuolen moninaisuudesta	Ymmärryksen lisääminen sukupuolivähemmistöjen tarpeista	Työyhteisön kulttuuri ja koulutuksen vaikutus
"Kelalla ja monessa virastossa kysytään onko nainen vai mies."	Oletetaan, että on vain kaksi sukupuolta	Sukupuolen olettaminen virastoissa	Sukupuolen moninaisuuden huomioimattomuus	Cis-normatiivinen näkemys sukupuolista
"Ehkä työntekijä voisi jotenkin itsekin tuoda aiheen esille esim. itsensä esitellessä. Tuntuu helpommalta, jos joku toinenkin esittäytyisi ja mainitsisi sukupuolen ja toivotun nimen, niin ei olisi itse jotenkin siinä valokeilassa ja jotenkin"	Työntekijän oma aktiivisuus sukupuolen esille tuomisessa.	Työyhteisön avoimuus sukupuoliasioissa	Työyhteisön ilmapiiri sukupuolen moninaisuuden hyväksymiseen	Työyhteisön kulttuuri ja koulutuksen vaikutus

Liite 4

pyytämässä 'erityiskohtelua'."				
"Toivoisin, että sosiaali- ja terveysalan ihmiset olisivat tietoisia sukupuolen moninaisuudesta ja sateenkaariperhe muodoista. Toivoisin kohtaamista, jossa ei tarvitse aina itse korjata ammattilaisen laukomia vääriä käsityksiä ja oletuksia, vaan asiakkaaseen suhtaudutaan avoimesti ja kuuntelevasti."	Sosiaali- ja terveydenhuolto alan työntekijöiden tietoisuus sukupuolen moninaisuudesta ja sateenkaariperhe muodoista	Asiakkaaseen avoimesti ja kuuntelevasti suhtautuminen	Tietoisuuden lisääminen sukupuolen moninaisuudesta ja sateenkaariperhe muodoista työssä	Työyhteisön kulttuuri ja koulutuksen vaikutus

Pääluokat	Yhdistävä luokka
Henkilökohtainen itsemääräämisoikeus ja identiteetin kunnioitus	Sukupuolen itsemääräämisoikeus ja kunnioitus
Sukupuolen virheellinen määrittäminen	

Liite 4

Monimuotoisuuden huomioiminen kaikenikäisillä	
Työyhteisön kulttuuri ja koulutuksen vaikutus	
Cis-normatiivinen näkemys sukupuolista	